

Gunneria

72

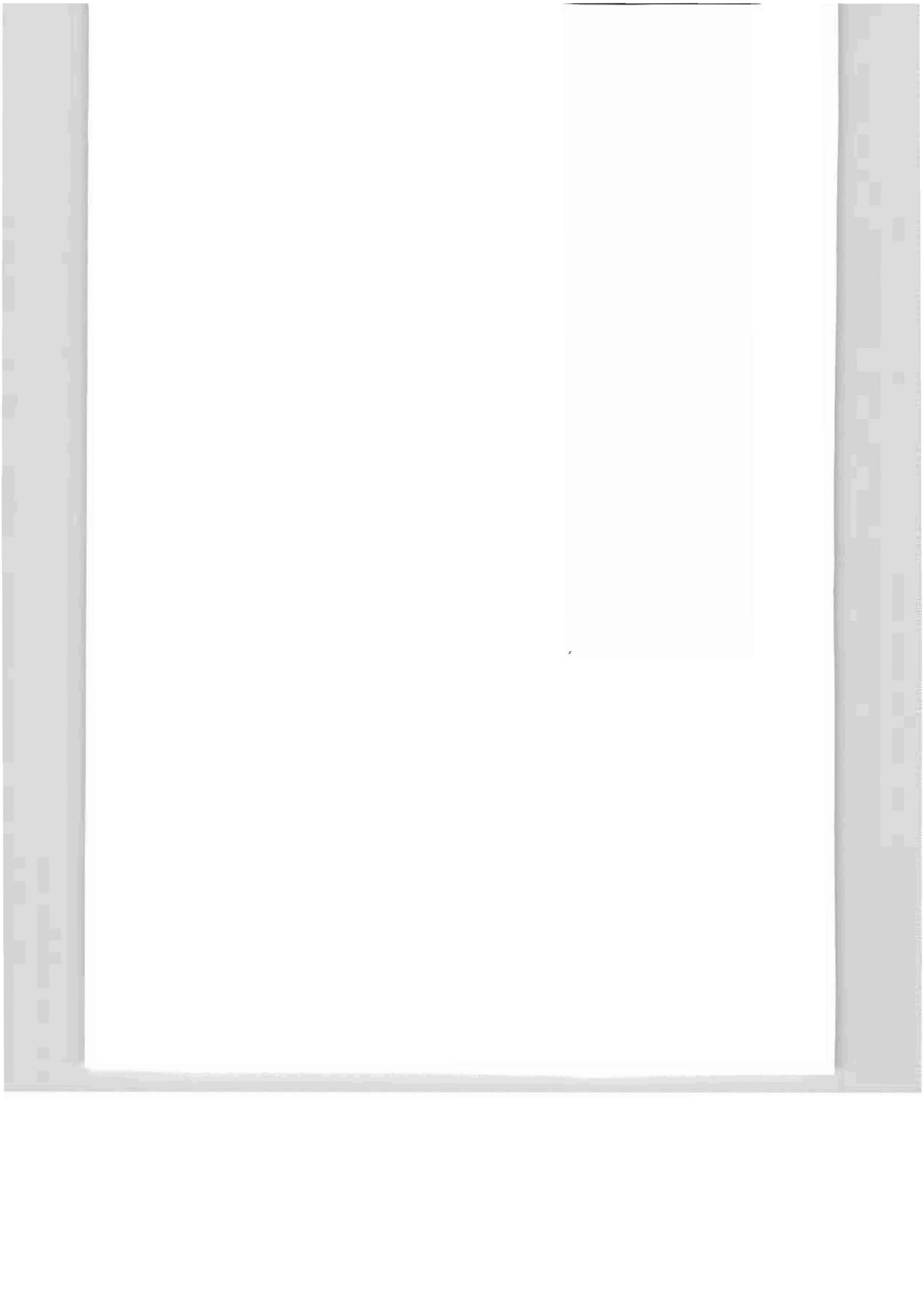
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Vitenskapsmuseet

Helge Sørheim

EN HØVDINGS GÅRD - EN HØVDINGS GRAV
En vikingtids båtgrav på Egge i Steinkjer,
Nord-Trøndelag

TRONDHEIM 1997

Gunneria

72

**Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet**

Vitenskapsmuseet

Helge Sørheim

EN HØVDINGS GÅRD - EN HØVDINGS GRAV
En vikingtids båtgrav på Egge i Steinkjer,
Nord-Trøndelag

TRONDHEIM 1997

ISBN 82-7126-542-3
ISSN 0332-8554

ABSTRACT

Sørheim, H. 1997. A Chieftains' Farm – a Chieftains' Grave. A Rich Viking Period Boat Grave from Egge in Steinkjer, Nord-Trøndelag. *Gummeria* 72: 1-89.

The Egge Farm, located in the municipality of Steinkjer in Nord-Trøndelag County, has been described by written sources and corroborated by rich archeological finds as having been one of central Norway's most important farms for nearly 2000 years. An excavation of one of the smallest barrows in the farm's impressive emetery yielded unexpectedly rich finds from a man's grave that dates back to the end of the Viking Period.

The deceased was burned in a ship. The weapons and accompanying equipment in his funeral pyre and grave indicates that he was a prosperous man. Among the finds were a sword, richly decorated in the Mammen style, two ornate silver spearheads and a complete set of weaponry. In addition to a rattle, the presence of a bridle, harness fittings and decorative rivets indicate that the man's riding equipment was of a high standard. He was also equipped with cooking equipment, gaming pieces and a pair of dice for the next life. The strike-a-fire was of a type not previously found in Norway. Weights indicate that the deceased was probably a merchant – perhaps that was how he accrued all his wealth and possessions.

Previous finds from the burial grounds on the farm are briefly surveyd. The individual finds from the grave are reviewed and discussed. The Mammen-style sword is the primary reason for dating the find to the latter half of the 10th century. As regards grave type, the controversial question of funeral customs involving boats is of particular interest. The conclusion is that the boat was most likely designed for use in the afterlife, although it was probably also a status symbol for the survivors as well as in the kingdom of the dead more than a means of transportation to the hereafter or a dwelling to be used there, as some archaeologists have contended.

The farm's status as a large estate is no doubt a result of period and location, as it is centrally situated in relation to a large surrounding district where iron extraction and other activities brought prosperity. It is also assumed that those who lived on the farm were strong personalities and talented managers, as described in written sources from the Viking Period to the Early Middle Ages. Might this be the grave of some famous historical figure? It may be speculation, but it cannot be ruled out that the grave contains the remains of Trond Haka of Egge, Leader of the inland opposition to King Haakon Adelsteinsfostre and his efforts to spread Christianity.

Helge Sørheim, Sunnmøre Museum, 6015 Ålesund.

INNHold

1 GRAVFELTET PÅ EGGEHVAMMEN	10
1.1 EGGE GÅRD	10
1.2 GRAVFELTET	12
1.3 TIDLIGERE UNDERSØKELSER	14
2 FUNNET (T 20362)	21
2.1 UTGRAVINGEN I 1982	21
2.2 BEGRAVELSEN	26
2.3 GRAVGODSET	27
2.3.1 Båten	27
2.3.2 Våpen	32
2.3.3 Kjøre- og rideutstyr	46
2.3.4 «Kjøkken- og husholdningsutstyr», personlig utstyr	50
2.3.5 Spillebrikker og terninger	53
2.3.6 Vektlodd	55
2.3.7 Diverse ubestembare gjenstander	56
2.3.8 Beingjenstander	57
2.3.9 Beinrester	57
2.3.10 Datering	58
3 GRAVHAUGEN – GRAVSKIKKEN	61
3.1 GRAVENS STØRRELSE	61
3.2 GRAVENS INNHold	61
3.2.1 Båtgravskikken, alder og utbredelse	61
3.2.2 Båtgravene i skriftlige overleveringer	63
3.2.3 Båtgravenes meningsinnhold	64
4 EGGE I SAMTIDEN	68
4.1 JERNALDERMILJØET I INNTRØNDELAg	68
4.2 EGGES ØKONOMISKE GRUNNLag	70
4.3 HVEM VAR DEN DØDE I GRAV II PÅ EGGE?	73
5 SUMMARY	75
6 KATALOG	80
7 LITTERATUR	87

FORORD

Det var med visse forventninger, men også med en viss ærbødighet vi i 1982 satte i gang med utgraving i haug 11 på Eggehvammen ved Steinkjer. Egge gård har gjennom historien fremstått som en av de ledende storgårdene i Inntrøndelag. Det store gravfeltet som tilhører gården er imponerende, og har gitt rike funn ved tidligere utgravinger. Det var den meget arkeologiinteresserte og våkne Mads Almaas fra Steinkjer som ved en tilfeldighet oppdaget en vikingtids rangle og en øks i fyllmassen fra en grøft E-verket, etter diverse misforståelser, hadde gravd gjennom haugen. Vi er Almaas stor takk skyldig for hans årvåkenhet og for at han straks rapporterte funnet til DKNVS, Museet (fra 1984 Vitenskapsmuseet). Etter en del års juridiske viderverdigheter ble utgravingen foretatt på forsommeren 1982.

Funnet av ranglen indikerte at dette var en vikingtids grav som skulle kunne gi rike og spennende funn, noe som til gagns slo til. Jeg vil rette en takk for god hjelp fra Aud Beverfjord som assisterte under utgravingen. En utgraving som jeg i ettertid innser at vi burde brukt atskillig mer tid på. Under rådende omstendigheter og innen fastsatt budsjett ble tiden for knapp til f.eks. å sålde den utgravde massen. En del smågjenstander ligger nok igjen, men vi gjorde så godt vi kunne gjennom fingraving med graveskje.

Med denne publikasjonen har jeg ønsket å gå noe videre enn det som er vanlig i en funnrapport. Opplysninger om resultater fra tidligere undersøkelser er til dels vanskelig tilgjengelig for folk flest. Kristen Møllarhus sin fyldige artikkel om gravfeltet i tidsskriftet Viking er lite kjent. Jeg har derfor valgt å referere litt av hans og andre arkeologers undersøkelser og funn fra gården og gravfeltet.

Funnene fra haug 11 blir gjennomgått i detalj. Gjenstandene var av en mengde og kvalitet arkeologer sjelden støter på. Her er det mange tråder å spinne videre på. Problemet er å begrense seg. De mange naglefunnene fra båten den døde fikk med seg på likbålet, har gitt stoff til et helt kapittel. Her blir den underlige båtgravskikken tatt opp på et noe bredere plan. Gården og dens posisjon i samtiden skulle gjerne vært diskutert på et mye videre grunnlag. Dette ville imidlertid kreve et langt større kunnskapsnivå om distriktets arkeologi og historie enn det denne forfatteren har hatt mulighet for å tilegne seg.

Ut over det materielle - gravgodset og beinrestene - er det vanskelig å spore den døde. Fra en tid hvor de skriftlige kildene så vidt kaster lys over folk og samfunn, er det fristende å koble det lille vi har av historie sammen med arkeologien. En

smule fabulering om hvem den døde kunne være, har jeg derfor tillatt meg på slutten.

En utgraving slutter ikke med at funnene blir brakt inn på museet. De mange gjenstandene og ikke minst sverdet, ga konserveringslaboratoriet ved Vitenskapsmuseet svært mange arbeidstimer – mange ganger den tid vi tilbrakte i felten. Leena Airola hadde ansvaret for dette. Rolf W. Lie har utført osteologisk analyse. Per E. Fredriksen har fotografert de fleste gjenstandene.

Jeg vil takke Kalle Sognnes og Anne Stalsberg som har lest gjennom manuskriptet og gitt kritikk og gode råd. Ellers takk til en rekke kollegaer i inn- og utland for god hjelp. Til sist takk til Linda Sivesind som har gitt uvurderlig hjelp med den engelske teksten.

Helge Sørheim

1 GRAVFELTET PÅ EGGEHVAMMEN

1.1 EGGE GÅRD

Egge, «Denne Gaard, beliggende paa en høi og lang Jordryg ved Enden af Steenkjær-Fjorden, er en af de betydeligste og tillige i historisk Henseende mærkeligste Gaarde i dette Fogderie.» Slik beskrev sorenskriver Jens Kraft gården Egge ved Steinkjer i 1835 (Kraft 1835: 116).

Ut fra tolking av gravfunn ser det ut til at Egge fremsto som en av storgårdene i Inntrøndelag allerede fra romertiden sammen med Geite i Levanger, Valstad, Hallem og Myr i Verdal samt Dalem i Sparbu (Marstrander 1983: 144, Stene 1989: 57).

I sagalitteraturen fremstår Egge som en sentral og ofte omtalt gård i vikingtiden. Blant de fremste trønderhøvdingene finner vi flere menn fra Egge. Snorre forteller i Soga om Håkon den gode at Trond Haka fra Egg var blant de 8 høvdingene som rådde mest for blotingen i hele Trøndelag. Disse var samlet på Mære for å samrås om hvordan de skulle knekke kong Håkons kristningsforsøk i Trøndelag. De fire uttrønderne skulle tyne kristendommen, mens de fire inntrønderne skulle tvinge kongen til å blote. I det etterfølgende julegildet på Mære hvor vi kan anta at Trond Haka var hovgode, måtte kongen definitivt oppgi å kristne trønderne (Snorre 1942: 79).

Et halvt hundre år senere er det Olav Haraldson som forsøker å kristne inntrønderne. Nå er det Olve på Egge som er formann for bøndene som for til kongen. Olve var en mektig og storøttet mann forteller Snorre. Han var «ein ordhitten og framtalande mann» og forsvarte bøndene mot kongens klagemål (Snorre 1942: 276). Ved sommersgilde på Mære der Olve sto for blotgildet, ble han og mange andre menn drept av kongen. Kalv Arneson fikk Olves unge kone av kongen og med dette også gården Egge. «Då hadde kong Olav vore konge i Noreg i sju år» (Snorre 1942: 279). Som kjent vendte også Kalv Arneson seg mot kongen og ble etter slaget på Stiklestad fordrevet til Vester-havsøyene av kong Magnus. Senere fikk imidlertid Kalv gården tilbake av Harald Hardråde. Etter hans død ca. 1051 ble igjen gården krongods. Egge fremstår senere som en betydelig gård, eid av kjente personer i norsk historie (Saxvik udat.) og en av fylkets fremste gårder når det gjelder produksjon (Marstrander 1983: 134).

I dag finner vi det som en gang var en sentral storgård og høvdingsete som brakkmark, park eller tettbygd boligområde i Steinkjer bys utkant. Nye boligfelt og veier brer seg utover gårdens skog og mark. Den sterkt trafikkerte Europavei 6 som går over Eggehvammen, sier sitt om den nye tid som er kommet.

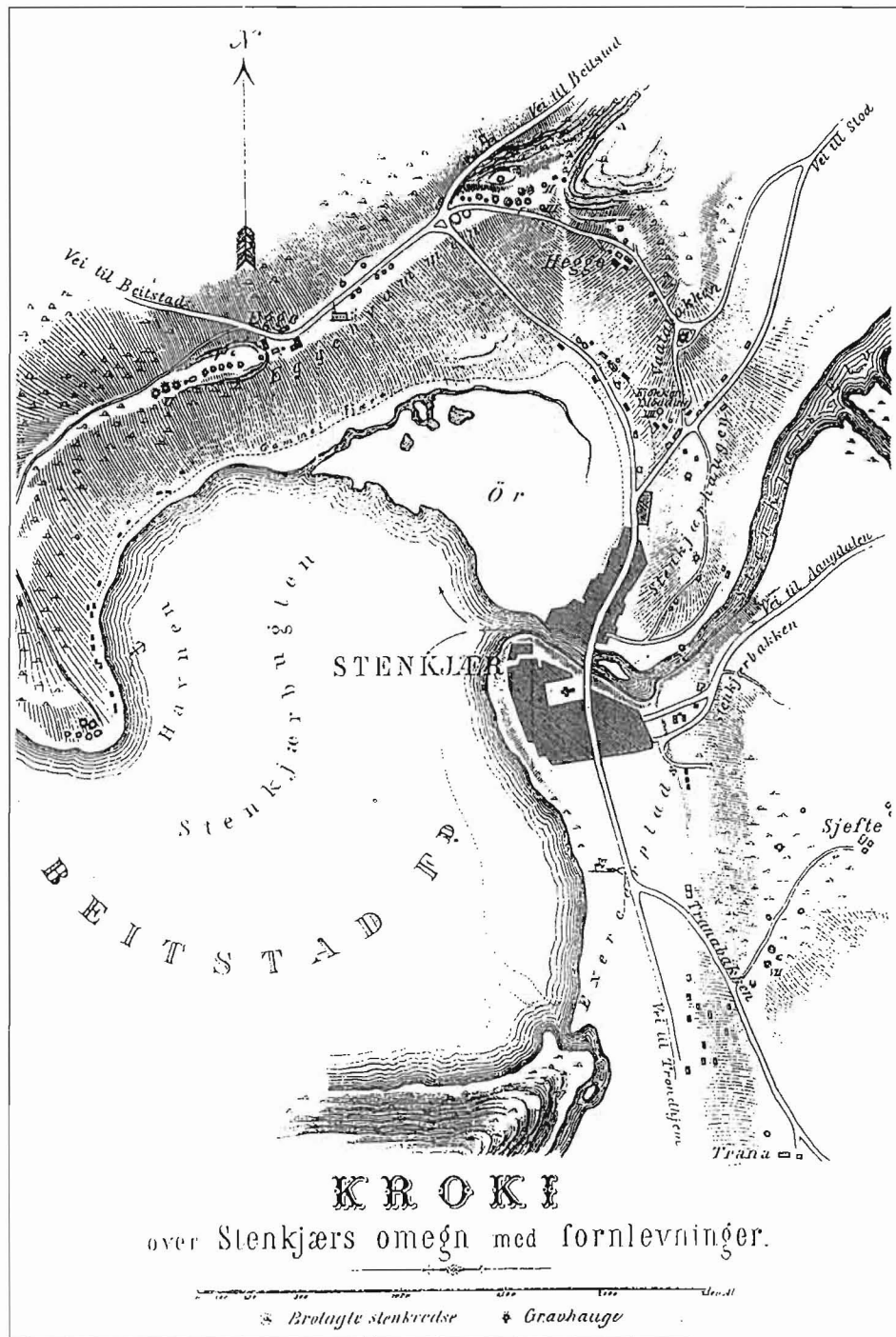

Fig. 1. Premierløytnant Zieglers kroki over «Steinkjærs omegns med fornlevninger». Etter Ziegler 1872.

1.2 GRAVFELTET

Langs Eggehvammen, den smale moreneryggen som begrenser dagens byområde i Steinkjer mot nordvest, finnes ennå store deler av et gravfelt som må ha tilhørt den historisk kjente gården Egge. Gravfeltet ble første gang kartlagt av premierløytnant Ziegler i 1871 (Fig. 1) i forbindelse med hans utgravninger i Steinkjerområdet (Ziegler 1872: 7). En ny kartlegging fant sted i 1937, og sist ble gravfeltet kartlagt og topografisk-arknologisk beskrevet av Anne Stalsberg Alsvik (Fig. 2) i 1971 (Alsvik 1971).

På Zieglers kroki finnes en gruppe på 6 gravhauger ytterst på SØ-odden av Eggehvammen. Disse er i dag forsvunnet; enten da et tankanlegg ble bygd her, eller de kan ha gått med i et stort grustak. En haug som lå for seg selv lenger opp og nord for disse, har det ikke vært mulig å finne igjen. Også denne kan ha gått med i grustaket. Fornminnene som fremdeles er bevart, ligger på et område som strekker seg over 670 m langs toppen av Hvammen. Alsviks registreringsliste omfatter 32 fornminner. Til dette må vi føye til en bautastein som av en eller annen grunn er utelatt. Steinen står midt inne på kirkegården nordøst for Egge kirke.

Fornminneområdet kan topografisk deles i tre, noe som vi senere skal se også er tilfelle når det gjelder tidfesting. Sørvest for det som en gang var gårdstunet har Alsvik registrert en skipsformet og 9 runde hauger (benevnt 1-9 samt 6a). Enkelte av haugene er monumentale og godt synlig på lang avstand. Dette skyldes både deres størrelse og deres beliggenhet oppå Hvammens skarpe «Egg». Diametrene varierer fra 8 til 20 m, med høyde fra 0,5 til 3 m. Flere av haugene er dessverre skadet av senere plyndringer og arkeologiske utgravninger. Under siste krig tjente også haugene som skytestillinger under forsvaret av byen.

Den midtre del av feltet finner vi nordøst for kirken. Det er fornminnene i dette området som har lidt den mest ublide skjebnen de siste årene, med ulovlig anlegging av parkeringsplass og grøftegraving. Veien går også delvis over flere av fornminnene. Foruten bautasteinen inne på kirkegården finner vi her tre hauger: 10a-b og 11 som ble tildekket og delvis vekkgravd da Egge sokneråd satte i gang utplanering for parkeringsplass uten at det var søkt om dispensasjon fra fornminneloven. Haugene måtte etter dette fremgraves og restaureres så godt det lot seg gjøre (Alsvik 1971). De største haugene i dette området er haugene 12 og 15 med diametre på henholdsvis 20 og 18 m. Begge er hele 3 m høye. Delvis dekket av veien finner vi også to langhauger, nr. 13 og 14 med bevart utstrekning på henholdsvis 8 x 5 og 14 x 9 m. Begge er ca. 1 m høye.

Alsvik (1971: 10) kommenterer i sin registreringsrapport at haugene 10-15 ikke ligger midt på Hvammen, men litt til side for veien. Dette skyldes muligens at den opprinnelige veitraseen er eldre enn haugene. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det har gått et gammelt veifar her. En hadde nok behov for en ferdssåre til

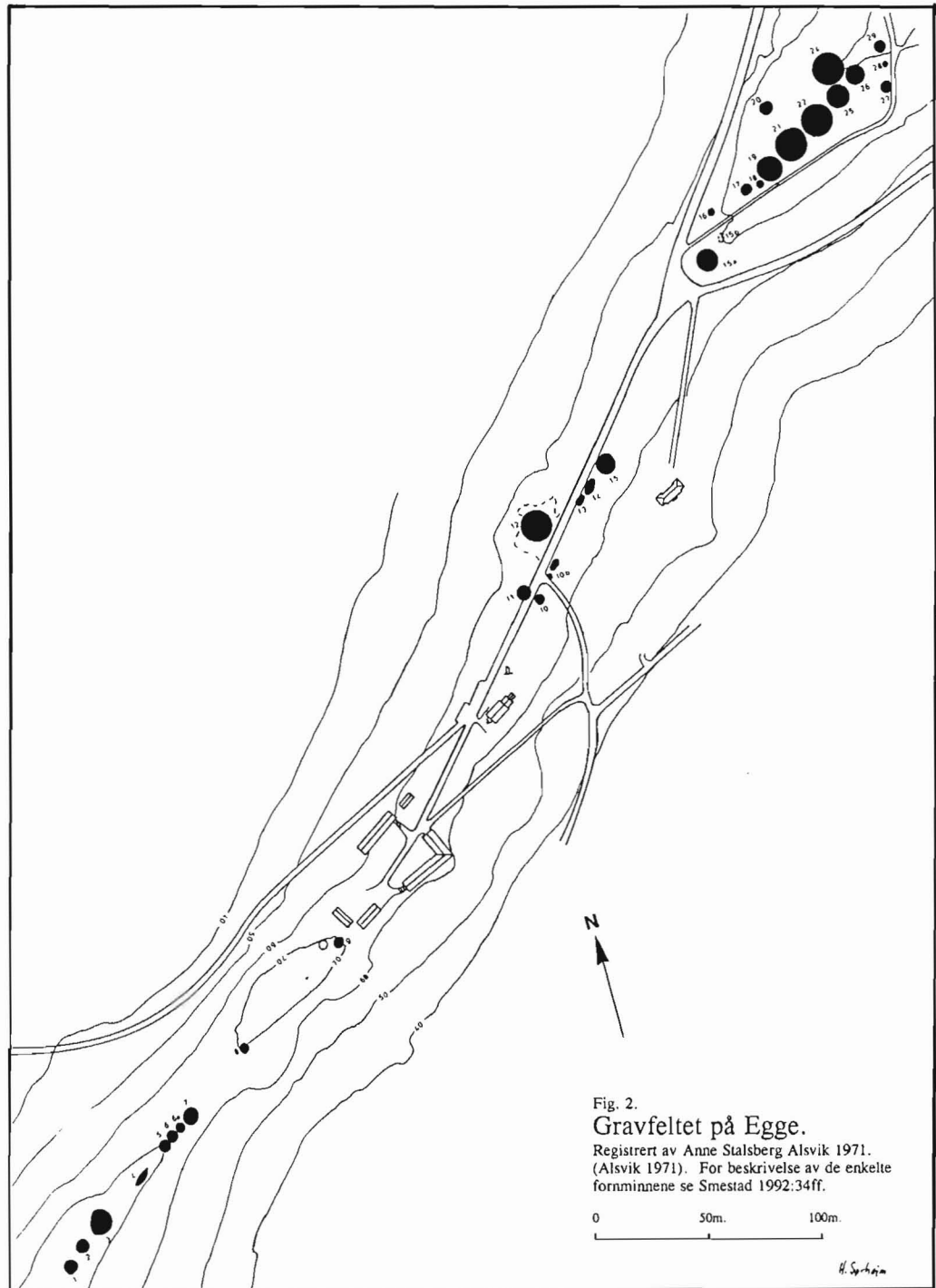

Fig. 2. Gravfeltet på Egge registrert av Anne Stalsberg Alsvik (1971). For beskrivelse av de enkelte fornminnene, se Smedstad 1992: 34ff.

Fig. 3. Steinlegning 25 under utgraving. Foto: K.R. Møllenus.

utmarken, til den eldre del av gravfeltet lengst mot NØ, og ikke minst må den viktige landeveien fra gården til opplandet innenfor ha gått her.

Den siste del av Eggefeltet finner vi på den andre siden av Europavegen. Ytre sett er kanskje dette den mest spennende og fantasivekkende del av feltet. Av de synlige fornminnene er 15b, 16-19 og 27-29 registrert som rundhauger. Størrelsen varierer fra 6 m som minste diameter og høyder fra 0,5 m, til den største, nr. 1,9 med en diameter på 20 m og høyde på 1,5-2 m. Nr. 20 er en avlang haug på 10 x 8 m og høyde 1 m. I flere av haugene er det kratere som vi vel må gi de gamle «arkeologene» skylden for. Fem store, runde steinlegninger ble i forrige århundre oppfattet som «kampplasser». Senere har man lært at også disse er gravminner. I Alsviks registrering er steinlegningene gitt nummer 21-26 (23 utgår). Steinlegningene er laget av en ytre ring av opp til 1 m store steiner. Innenfor denne er det en steinpakning av mindre stein i ett til to lag. Steinlegningenes størrelse er imponerende med diametre på 13, 20 og for de tre største 29 m. Høyden er ca. 0,5 m (Fig. 3).

1.3 TIDLIGERE UNDERSØKELSER

Det har gjentatte ganger blitt foretatt arkeologiske undersøkelser i gravfeltet på Eggehvammen. Det som måtte finnes av publikasjoner omkring dette er forholdsvis spredt og til dels lite tilgjengelig. En kort gjennomgang av tidligere funn blir

derfor presentert her. For mer utførlig beskrivelse av utgravinger og funn frem til 1962, se Møllenus 1964. Første gang vi hører om undersøkelser her er i et brev skrevet i 1810 av rittmester Rosenvinge til Oldsakskommisjonen i København. I 1806 lot han «paa sin boende gaard Egge udgrave 2 saakallede Kamp-pladse, hvilke vare circlrunde og 30 al. i gjennemsnitt» (Nicolaysen 1876: 186). I midten av den ene fant han to jernsverd, et spyd, en dekorert urne og en oval metallbøyle med en rund knopp på midten. Ingen av disse gjenstandene er bevart. Rosenvinge opplyser at «Af saadanne kampsteder finnes endnu 6 steder i nærheden af de opgravede» (Nicolaysen 1876: 187). Flere må altså ha forsvunnet siden den gang.

De eldste funnene som er bevart (T 532-4), kom for dagen da K. Rygh gravde i steinlegning nr. 21. 2,5 m nord for det han kaller midtstenen, støtte han på en steinhelle «der hvilede paa opstablede mindre stene» (Rygh 1870: 13). Under denne fant han en sammenpresset kobberkjel med 4-5 jernstykker fra kjelens hank. Øverst var kjelen fylt med never og under dette lå det brente bein. Under kjelen fant han to glatte fingerringe av gull. Bronsekjelen er en Østlandskjel. Ringene er begge av samme form, konvekse på yttersiden og konkave på innsiden. De er forholdsvis tynne og veier henholdsvis 13,5 og 12,7 g (Fig. 4). Møllenus (1964: 143) antyder en datering til noe etter år 200 e.Kr., mens Lyder Marstrander (1983: 58) vil plassere dem i Eggers periode B2, 50-150 e.Kr. (Eggers 1955: 230), alternativ datering 50-175/80 (Slomann 1972: 36).

En steinlegning, reg. nr 22, ble undersøkt av Ziegler (1872: 7) i 1871. I sentrum fantes det under en svær steinhelle et firkantet kammer av heller. Kammeret var 3 fot dypt. Oventil var det 2 fot og i bunnen 1 fot i diameter. I kammeret fantes en stor mengde smieslagg og utenfor noen få rester av bein, kull og mer smieslagg. Det høres her ut som om graven tidligere var blitt røvet.

Ziegler undersøkte også en mindre gravhaug nordvest for steinlegningene (skal etter krokiet å dømme antakelig være nordøst). I denne fant han et tykt askelag, skjorbrente stein, spredte rester av svære bein samt en sylindrisk perle av glassert leire under et kullag (T 930). Dateringen er usikker, men å datere den til eldre jernalder som Th. Petersen gjorde (Petersen 1951: 47), skulle ikke være umulig. En annen haug lenger mot sørøst, ved vegen til Hegge gård (i dag gang og sykkelvei), ble også undersøkt av Ziegler, men her ble det ikke funnet oldsaker. Denne haugen kan etter Zieglers kroki ha vært en av haugene registrert av Alsvik som nr. 27, 28 eller 29, om den da ikke, som det kanskje mest sannsynlige, er forsvunnet.

De resterende tre steinlegningene ble undersøkt i 1959-62 av Kristen Møllenus. I steinlegning nr. 25 fantes restene etter et gravanlegg, men tydelige spor etter nedgraving viste at eventuelle oldsaker var fjernet tidligere. Noen små slaggrester som også ble funnet her, tolker Møllenus som sporene etter hjemlig jernutvinning i den tid da gravene ble anlagt (Møllenus 1964: 143-144, Fig. 1). Et funn «med andre perspektiver» som Møllenus uttrykker det (Møllenus 1964: 144), ble gjort under nordre del av dette anlegget. Her fantes flere kullsamlinger i undergrunnen. En av disse ble tolket som ildsted og ved dette ble det funnet en fragmentarisk

spydspiss av skifer. Iflg. ^{14}C -datering skulle alderen være 2100 ± 150 år, kalibrert til 370 BC-AD 20 (T-192). Det ble også funnet spredte flintstykker m.m. (Møllenus 1964: 145).

Også steinlegning nr. 26 var fattig på funn. I sentrum var det et konsentrert kullag som gikk ned i en 70 cm dyp grop. I gropen ble det funnet små brente beinbiter. ^{14}C -datering på kullet ga en datering til 1550 ± 100 , kalibrert til 410-610 AD (T-276).

Den største steinlegningen Møllenus undersøkte, nr. 24, med en diameter på 29 m, hadde også en stor kullgrop på 2×1 m like ved sentrum. 4 m sørvest for sentrum fantes imidlertid et enkelt, uregelmessig, firkantet gravkammer av stein med største tverrmål 75 cm. Kammeret inneholdt en dobbeltbegravelse (T 18261). Den ene var nedlagt i en bronsekjel, den andre i et neverkar (Møllenus 1964, Fig. 2).

Også denne bronsekjelen var en Østlandskjel av Juellingetypen. Den så ut til å ha vært velbrukt for den var reparert flere ganger. Kjelen var pakket inn i never. Foruten brente bein, besto gravgodset av to glatte gullringer, et våpensett med sverd, to spydspisser samt skjold (Fig. 4). Dessuten var det fire bjørneklør og små tildannede fragmenter av bein. Det hele var innpakket i et stykke ulltøy. Tøyfragmentene «kan vara importgods från romersk järnålder» sier fil.dr. Agnes Geijer (her etter Møllenus 1964: 148).

Sverdet var tveegget. Den 62 cm lange klingen var bøyd to ganger. På klingen kunne det ved preparering ses et fiskebensmønsteret innlegg av sølv eller bronse. Ved senere røntgenfotografering ble det oppdaget at det også var en sirkelformet figur omgitt av mindre, bladlignende figurer av uregelmessig form (Resi 1980: 53, Fig. 1-2). Sammenligner en med motiver på liknende sverd, er det naturlig å tolke fiskebensmønsteret som en stilisert palmekvist og den sirkelformede figuren som en laubærkrans som seiersgudinnen Viktoria har holdt i hendene. Laubærkranser og palmekvister har lange tradisjoner som seiersattributter i romersk miljø (Resi 1980: 56). Til slike sverd finner man en rekke paralleller i Europa. De kan tenkes å være fabrikkert i en av Romerrikets østlige provinser som Norcium eller Pannonia (Marstrander 1983: 31).

Av de to spydspissene var den første lanseformet av typen R 208, mens den minste var av typen R 202 med mothaker (Rygh 1885). Også her viste røntgenbildet inkrusterte figurer. På den lanseformete spydspissen fantes en symmetrisk, båtformet figur som i hver ende ble avsluttet av fyldige sirkler. Den minste spydspissen hadde innlagt dekor på begge sider med 6 konsentriske sirkler ordnet i to rekker (Resi 1980: 53, Fig. 1-2). Skjoldbullen er kjegleformet med lav krage og midtstang. Skjoldhåndtaket som er av bronse, er sterkt profilert. På et av de fire naglehodene finnes rester etter det opprinnelige sølvbeslaget. Dessverre er det brutt i flere deler og ufullstendig bevart. Av kantbeslagene finnes bevart bl.a. hjørnestykker som viser at skjoldet har vært firkantet med buete sider.

16

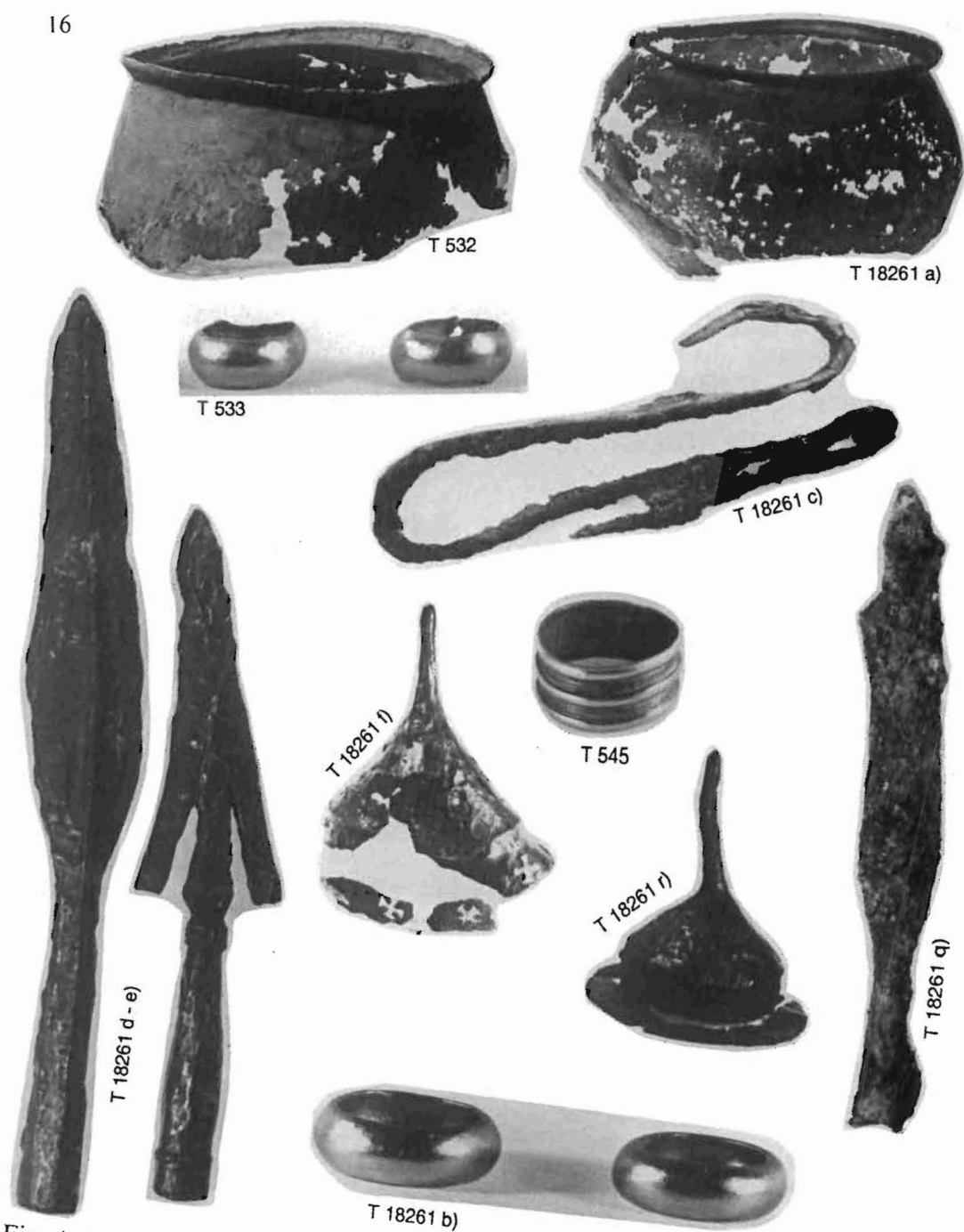

Fig. 4. Et utvalg funn fra Egge. T 532 bronsekjel og T 533 gullringer fra steinlegning 21 (foto: P.E. Fredriksen), T 545 ring av sølvblandet gull fra haug 9 (foto: A. Kjersem). T 18261 fra steinlegning 24: a bronsekjel, b gullringer, c tveegget sverd, d-e spydspisser, f skjoldbule fra grav 1, g spydspiss, h skjoldbule fra grav 2.

Den andre begravelsen var av mer beskjeden karakter. Her var det brukt et neverkar som urne. Av dette var bare kittranden rundt bunnen og langs sidesømmen bevart. Neverkaret hadde stått tett inntil bronsekjelen. Av gravgods ble det funnet en spydspiss og deler av et skjold. Skjoldbullen (Resi 1980, Fig. 6) er av samme form som den i kjelen. Langs kanten av bremmen er den belagt med bronse, og her er det pånaglet malteserkors av bronse. Skjoldkantbeslaget har antakelig vært av samme slag som ved den forrige begravelsen, men mindre er bevart. Til dette funnet hører også et jernbeslag til en beltelås.

Møllenus, som diskuterer dateringen av de enkelte gjenstandene, konkluderer med at begravelsen i bronsekjelen må ha foregått en gang i begynnelsen av 3. århundre e.Kr. (Møllenus 1964: 150). Den andre begravelsen mener han teoretisk kan dateres til slutten av eldre romertid, men vil heller plassere også denne til første halvdel av det 3. århundre idet han mener det her er to samtidige begravelser. Dette forsvarer han med at det er rimelig å regne med en viss retardering i materialet i det nordenfjeldske. Lyder Marstrander (1983: 99) vil derimot datere begge begravelsene til Eggers periode B2 som dateres til mellom 50 og 150 e.Kr. (Eggers 1955), men hvor Slomann (1971: 36) vil sette slutten til 175/80 på grunnlag av sørvestnorsk materiale. Resi (1980: 56) som viser til at spydspissen med mothaker ut fra sin profilerte holk snarere tilhører periode C1, angir siste halvdel av det 2. århundre som datering. Spørsmålet om hvilket tidspunkt for begravelsen vi da skal velge, er avhengig av hvor mye vi skal regne med at de «gamle trøndere» lå etter Europa i mote og tid. Her har Marstrander vist at Inntrøndelag ikke avviker fra det mønsteret vi kjenner i Sørnorge i eldre romertid, og at en ikke kan snakke om forsinket tidspunkt for den første importen (Marstrander 1983: 156f). En datering til siste halvdel av 2. århundre synes etter dette å være rimelig.

Vender vi oss så mot den andre enden av gravfeltet, til haugene vest for gården, ser vi at det også her har vært foretatt omfattende utgravinger. I 1869 ble det i en jordhaug «hvilke hadde en ubetydelig Stensætning» funnet bruddstykker av en leirkrukke, en fingerring av elektron og noen beinstykker (T 545-6). Ringen som er 2,4 cm i diameter, er en «trebåndsring» med lavere, glatte lister i hvert av mellomrommene (Fig. 4). Johs. Bø daterer typen til det 4. århundre, særlig til den siste del, men eksempler på lignende ringer finnes både fra senere og tidligere tid (Bø 1927: 76). Leirkarfragmentene er ifølge Møllenus en nokså tidlig variant av R 361 (Møllenus 1964: 153). Skårene har horisontale og skrå linjer og punktrekker som dekor. Karet har hatt buket profil med kort, lite utsvunget hals. Det bør kunne plasseres blant den tidlige østlandske gruppen av bukete hankekar med svakt utbøyd rand som Bø mener går et godt stykke ut i 4. århundre (Bø 1931: 51 og 81, Fig. 48 og 108). Også L. Marstrander daterer funnet til Eggers periode C3, som etter Slomann tidfestes til 325/30-400.

I en annen jordhaug like vest for den første, ble det funnet «nogle ben». Det ble i tillegg funnet fem mindre jernstykker «formentlig af et Bidsel eller en Sværd-bøile», men disse ble det ikke tatt vare på (DKNVS tilvekst 1869: 40).

Ziegler undersøkte 3 hauger i dette området. I den ene var det en uregelmessig steinlegning av brente stein. I en annen fantes ingen ting, mens det i sentrum av den tredje fantes et gravkammer. Det hadde form som en omvendt kjegle, med en øvre diameter på 2 fot, og med en nedre på 1,5 fot. I kammeret var det stein og aske. Over det hele lå en svær helle som dekkstein (Ziegler 1872: 9-10).

Den siste undersøkelsen i denne del av feltet ble foretatt av Kristen Møllenus (1964: 153-154). Den ene haugen, reg. nr. 1, med en diameter på 14 m og høyde på knapt 2 m, var lagt opp av grus. Bortsett fra spredte kullrester fantes ikke spor av begravelse eller gravgods. Den andre haugen, reg. nr. 8, var lav og unnselig med en diameter på rundt 6 m. Den var lagt opp som en jordblandet røys omgitt av en rund krets av større steiner. Midtpartiet var rasert tidligere. I steinfyllingen i den sørøstre del av haugen fantes en branngrav (T 18345). De brente beina lå på en liten helle i underkant av et tynt trekullag. Av gravgods fantes et ganske lite fragment av en beinkam og et lite stykke av noe som kan være en flat, tresidig beinnål med linjeornamentikk. Med støtte i funn av lignende beinnåler Th. Petersen har gjort i Namdalen, mener Møllenus at beinnålen kan gå tilbake til romertidens siste århundre. Men, påpeker han, slike beinnåler har også vært brukt langt ut i jernalderen. Som eksempel viser han til en nål med lignende ornamentikk fra slutten av 500-tallet funnet på Hove, Vik i Sogn. Også beinkammen taler for å trekke funnet frem i tid, da slike kammer først blir vanlig i folkevandringstiden.

Funnene fra yngre jernalder, som alle tidfestes til vikingtid, kommer fra den midtre del av gravfeltet, nordøst for kirken. Ved utvidelse av kirkegården ble det funnet et tveegget sverd med et løst, bevart overhjalte. Sverdet er av Petersens type H (Petersen 1919: 89). Overhjalte skal iflg. tilvekstlisten (Rygh 1898: 84) ha hatt metallbelegg, og det var rester etter en treslire. Et annet dårlig bevart enegget sverd manglet øvre hjalt ved innsendelsen, men det hadde hatt en høy tresidig knapp som R 491. Videre er det i funnet 2 deler av et ufullstendig ljåblad, en saks av formen R 442, en celt av jern som R 401 med halvt lukket fal, slank stamme og sterkt utsvunget blad. En 20 cm lang firesidig stang av jern er kanskje et skjebor som R 418. Det ble også funnet en minst 50 cm lang fireleddet jernlenke med svivel og plate i enden. Til sist var det en del klinksøm. De best bevarte gjenstandene, sverdet og saksen, går ikke ut over det 9. århundre. Det eneggete sverdet skulle derimot kunne trekke funnet tilbake til århundrets første halvdel (Møllenus: 1964: 154).

Gjennom årenes løp har det også kommet inn funn fra Egge til museet som dessverre ikke kan nærmere stedfestes. Et enegget sverd og to skiferbryner (T 931-3, nå umulig å identifisere), ble funnet i et grustak «i den nordre helling på Eggehvammen i et strøk som er tèt oppfylt av hauger og rester derav». Møllenus (1964: 154) mener at funnstedet kan ha vært i hellingen nord for kirken hvor det skulle være noen svake rester av hauger. Ved registreringer de siste årene i forbindelse med utvidelse av kirkegården, har det imidlertid ikke blitt påvist noen fornminner her.

To gravfunn, begge med sverd og øks (T 394-99), ble gjort på Egge og nabogården Gjevran i 1855. Dessverre var oldsakene sammenblandet ved innsendelsen. De to øksene er av samme type, B. Sverdene, som begge er dårlig bevart, er tveegget. Det ene, som mest sannsynlig er fra Egge, er av type H, og funnet kan i så fall dateres til 9. århundre. En oval bronsespenne (T 14173) av hovedtypen R 647 skal også ha kommet fra Egge, men nærmere opplysninger finnes ikke. Denne spennen er datert første halvdel av det 9. århundre.

Etter denne gjennomgangen av tidligere funn fra gravfeltet på Egge, kan vi foreløpig oppsummere at feltet topografisk kan deles i tre. Ser vi på dateringen av de forskjellige funnene, finner vi at denne inndelingen også kan følges når det gjelder aldersbestemmelse. Den eldste delen av feltet omfatter de store steinlegningene i nordøst. Disse har gitt funn fra romertidens periode B2 (50-175/80 e.Kr.). Den sørvestre delen av feltet med gravhauger, har gitt funn fra romertidens siste århundre, mens det midterste partiet har gitt funn fra eldre vikingtid.

Møllenus (1964: 156) kommenterer mangelen på funn fra merovingertid. Vi kan for så vidt også tilføye sikkert daterte funn fra folkevandringstid. Dette, sier han, «kan bero på den senere systematiske plyndring av gravminnene, eller den kan ha sin årsak i forandret gravskikk». Videre undrer Møllenus seg over at ingen av de daterbare vikingtidfunnene går ut over det 9. århundre. I første omgang, sier han, kunne det være fristende å tolke dette som et utslag av kristen påvirkning i takt med de tidlige misjonskongenes virksomhet, men han tar avstand fra en slik tanke, bl.a. fordi gravfunn fra yngre vikingtid er meget vanlig i Inntrøndelag. At Møllenus hadde rett og at vi ennå en tid har en hedensk religion og begravelsskikk også på Egge, skal nettopp hovedemnet her vise.

2 FUNNET (T 20362)

2.1 UTGRAVINGEN I 1982

Gravhaugene umiddelbart nordøst for dagens kirkegård, registreringsnr. 10, 10b og 11 har lidt en ublid skjebne. To veger skjærer seg inn i eller dekker delvis haugene. Gjennom lang tid har det vært kastet rusk og rask fra kirkegården inn over haug 10. I 1970 igangsatte Egge sokneråd planeringsarbeider for å skaffe flere parkeringsplasser til kirken. Nordvestre del av haug 10 ble vekkgravd, og massene i tillegg til andre tilkjørte masser ble lesset over haug 11 på nordsiden av vegen. I haug 10 ble flere trær med røtter fjernet, slik at haugens overflate ble skadd. Selv om skadene på fornminnene var store, ble haugene forsøkt restaurert. De påførte massene ble fjernet for å gjenskape terrengets opprinnelige skikkelse. For, like så viktig som å bevare det enkelte fornminnet, er det å se disse fornminnene i sitt opprinnelige miljø. Og, spesielt er det her viktig å bevare Eggefeltets spesielle karakter, nemlig beliggenheten på Hvammen.

Særlig når det gjaldt haug 10, måtte det foretas omfattende sjaktgravinger for å finne ut hvordan haugens form opprinnelig hadde vært. To funn som ble gjort, en spiker og et bein, ga ingen opplysninger om haugens innhold og tidfesting. Haug 11 ble fremgravd med gravemaskin og deretter ble overflaten rensert for hånd. Av Alsviks (1971) rapport leser vi at haugen fra før var skadet av en lyktstolpe som var oppsatt i 1970. Samtidig var det gravd grøft for en jordkabel langs nordvestsiden av vegen. Grøften ble gravd opp igjen høsten 1977, men denne gang under oppsyn av museets representant Oddmunn Farbregd (Farbregd 1977). Ifølge de opplysninger han mottok, skulle grøften avsluttes ved stolpen i haug 11. Imidlertid fortsatte elektrisitetsverket gravingen videre sørvestover gjennom haugen, etter at Farbregd var reist.

I april året etter, like etter at snøen hadde gått, kom den ivrige amatørarkeologen Mads Almås tilfeldigvis forbi stedet. Han visste om at det lå en lav gravhaug her og da han så spor etter fersk oppkastet grus i haugen kikket han nøyer etter og fant en rangle (T 20362q). I sitt brev til museet (Almås 1978) hvor han i tekst, kart og bilder utførlig beretter om funnet skriver han: «Den hadde til nylig vært dekket av snø, muligens også av jord som var vasket vekk, men lå altså helt oppå bakken. Ranglen var så lite forrustet at jeg tenkte dette måtte være en gjenstand fra nyere tid, og la den bare inn i bilen. Neste dags formiddag hadde jeg funnet ut at ranglen måtte være en oldsak.» Derpå dro han tilbake til funnstedet og han skriver at han trodde ikke sine egne øyne da han i utkanten av løsmassene fikk se en vikingtids øks. Senere fant han også 6-7 brente beinbiter.

Det var ikke tvil om at dette var oppkastet gravgods fra haug 11. Museet fant det derfor nødvendig å foreta utgraving av haugen. De ansvarlige for grøftegravingen ble etter gjeldende lovbestemmelser pålagt å bekoste en del av utgiftene. Dette nektet de og saken ble brakt inn for Miljøverndepartementet. Etter en langdrektig behandling her ble elektrisitetsverket pålagt å bekoste hele undersøkelsen, en undersøkelse som derfor først kunne finne sted våren 1982.

Fig. 5. Haug 11 før utgraving, knapt synlig til venstre for vegen mellom gjerdestolpen og lysmasten i bakgrunnen. Foto: H. Sørheim.

Fig. 6. En jernhank (*v*) tilhørende en jernkjel og bisselet (*p*) var de første oldsakene som dukket opp i den urørte delen av graven. Foto: H. Sørheim.

Slik haugen så ut ved utgravingsstart kunne den knapt kalles en haug i det hele tatt (Fig. 5). Å beskrive den som et utbygd platå med overflate i høyde med veiens kjørebane og med skrånende kanter mot nord og vest ville være en riktigere beskrivelse (Fig. 6). Et par stubber sto oppi haugen foruten den nevnte lykestolpen. Vegen dekket en god del av haugen, og all den stund den også var fremgravd etter en gang å ha vært tildekket, var det vanskelig å si noe sikkert om det opprinnelige utseende i utgangspunktet av undersøkelsen. «Haugen» målte da ca. 7 m nordvest-sørøst ut fra asfaltkanten i vegen, og ca. 9 m langsetter vegen. I og med at terrenget falt nedover mot nordvest, var høydeforskjellen mellom haugfot og topp ca. 1,2 m på denne siden, mens haugens høyde (tykkelse) fra bunn til topp neppe kunne være mer enn 0,6 m. Sammenliknet med noen av nabo-haugene var dette et meget beskjedent gravminne.

Det var fra utgravingsstart av klart at haugen ikke kunne utgraves i sin helhet med tilgjengelige midler og mannskap. Det ble derfor gravd en 2 m bred sjakt midt gjennom haugen, vinkelrett på vegen og ned langs terrengets helning mot nordvest. Ved dette skulle vi finne haugens opprinnelige profil og utstrekning. Fra denne ble det gravd langs kabelgrøften, langsetter vegen mot kirkegården i sørvest. Dette partiet ble utvidet til et 3,5 x 3,5 m stort område, slik at hele begravelsesområdet ble frilagt. Etter avtorving med fjerning av et ca. 10 cm tykt torv- og moldlag kom vi ned til et kompakt, gråbrunt jordlag med jevnt avrundet overflate, som må oppfattes som haugens opprinnelige overflate. Med unntak av partier som var farget av sot i forbindelse med graven, var jordlaget homogent og hadde jevn farge. Bortsett fra en del større stein var jorda steinfri. De store steinene virket tilfeldig plassert og kan ikke settes i forbindelse med noen bevisst oppbygging av gravkiste e.l. Steinene lå også delvis over det funn- og sotholdige laget og må regnes som haugfyll. De grupperte seg dog i to områder nord og vest for det funnrrike gravområdet. Av snittet kunne vi se at haugen opprinnelig hadde vært 0,5 m høy og hadde en diameter på ca. 10 m (Fig. 7).

De første oldsakene ble som ventet funnet spredt i den gjenfylte grøften. Det dreide seg først og fremst om jernnagler, men også et par pilespisser (m og k), brente beinbiter (ap), en ringspenne (t), jernkroker (x og y [Fig. 22]), deler av en jernkjel (u) mm. En sammenbøyd krok (z [Fig. 30]) laget av en kraftig jernstang lå helt i utkanten av haugen. Denne ser ut som en sammenbøyd stabel til et gangjern (hengsel).

I den delen av haugen som ikke var skadet av kabelgrøften, støtte vi på det sotholdige, gråsvarte jordlaget bare 40 cm under haugens opprinnelige overflate. Ytterkanten var uklart markert, idet laget ble tynnere utover. Utstrekningen var ca. 3 m nordvest-sørøst og 3-4 m nordøst-sørvest. I dette laget fant vi først en mengde jernnagler, og etter som vi grov videre nedover kom også andre oldsaker for dagen. Naglene lå usystematisk spredd utover i kull-jordlaget men var særlig konsentrert over et område på ca. 2,3 x 0,8 m med lengderetning nordøst-sørvest, dvs. parallelt med veien og langsetter Eggehvammens lengderetning. Innen dette området igjen fant vi de fleste oldsakene konsentrert over et område på ca. 1,1 x 0,4 m (Fig. 8).

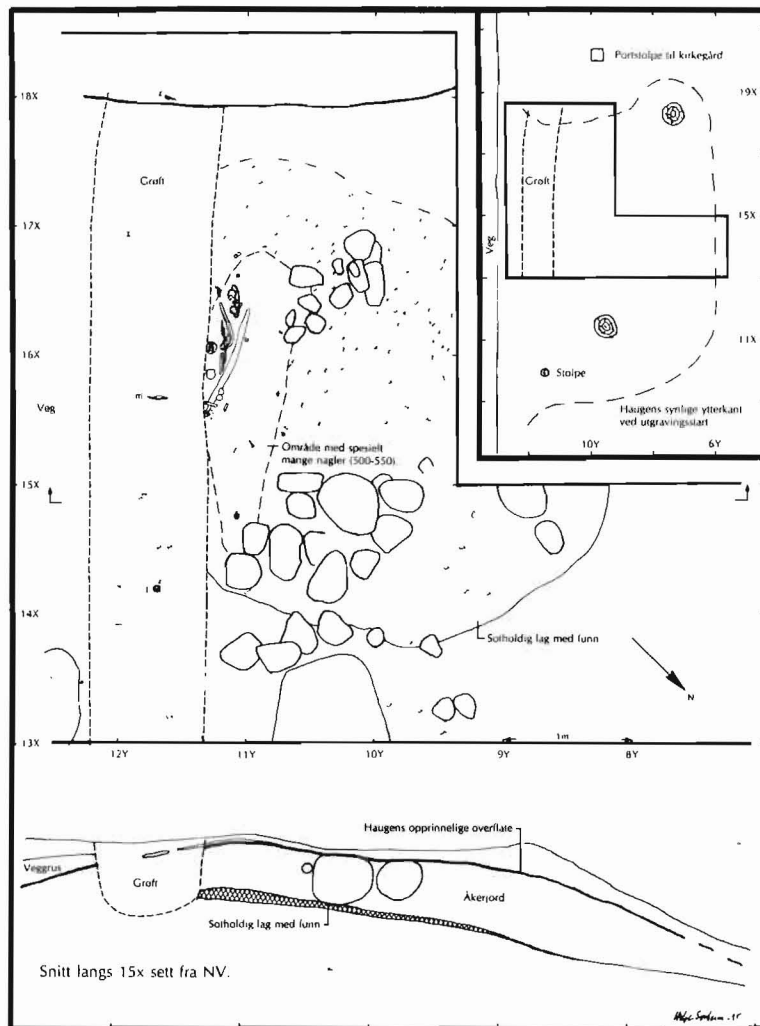

Fig. 7. Plan og snitt av haugen. Innfelt oversiktsplan med utgravd område avmerket.

Kabelgrøften hadde skåret seg delvis inn i dette funnkonsentrasjonsområdet, og det er herfra ranglen og øksen som Almås fant samt de oldsakene som lå spredt i grøftefyllen, må ha kommet. Tross alt var det et utrolig hell at grøften ikke var gravd en centimeter lenger til siden, for da hadde gravemaskinen tatt med seg både sverdet vi fant og flere andre skjøre oldsaker. Så vidt det kan bedømmes, har ikke oldsakene som ble gravd opp med grøften lidt alt for stor skade ved den ublide behandlingen. En annen sak er det at i og med at grøften ble gravd, ble jordsmonnet uttørket, noe som ikke bare kan ha vært til skade for eventuelt organisk materiale men som også kan ha fremskyndet nedbrytningsprosessen i metallgjenstandene.

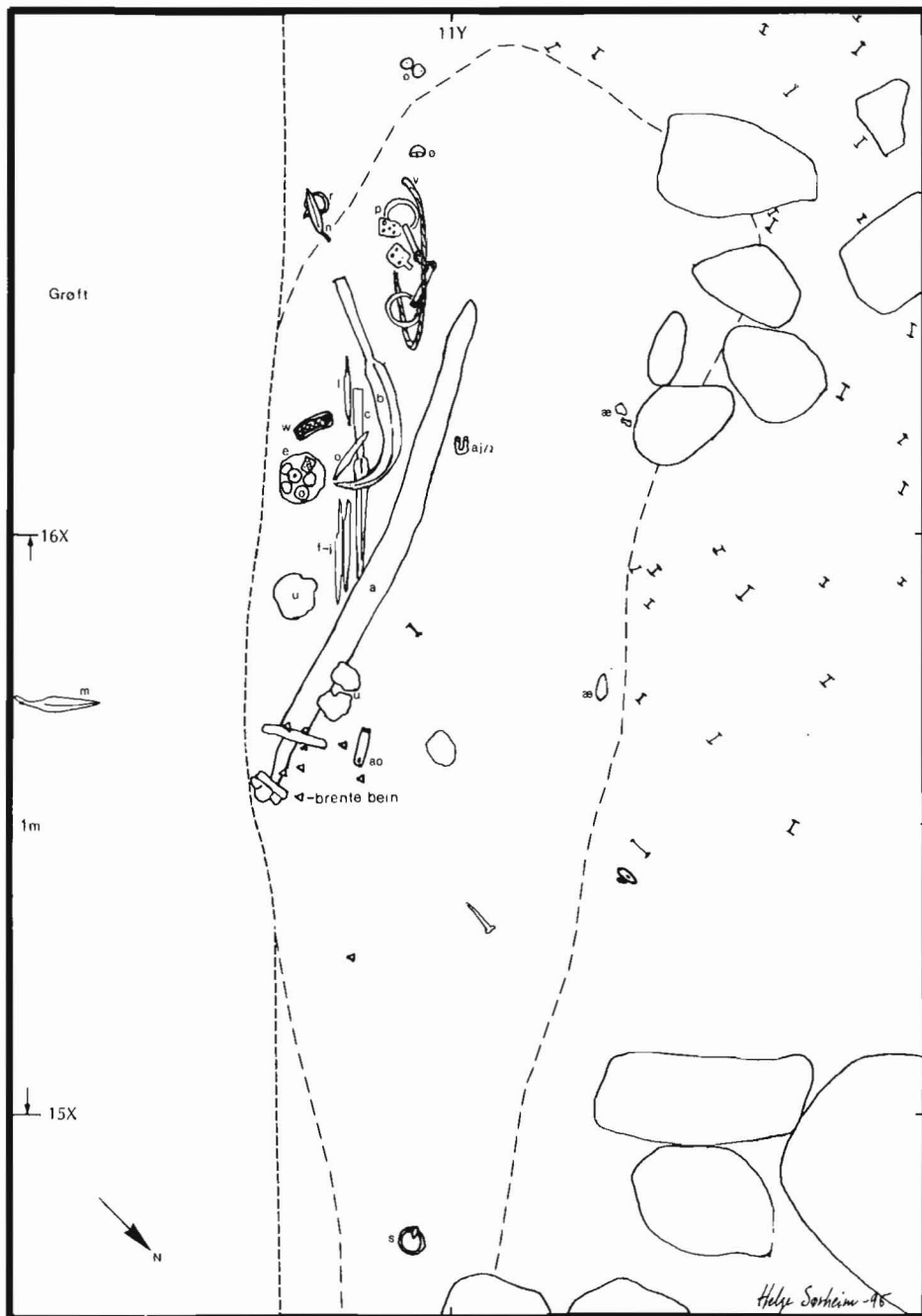

Fig. 8. Plan av graven. Gravemaskinen har skåret så vidt inn i samlingen med gravgods. Et utrolig hell at ikke mer ble ødelagt. Den stiplede linjen angir yttergrense for den tette samlingen av båtsøm (500-550 stk). Utenfor grensen er hvert enkelt båtsøm inntegnet.

2.2 BEGRAVELSEN

Under feltarbeidet kunne vi trekke følgende slutninger: Den døde, som ut fra gravgodset høyst sannsynlig var en mann, var brent. Ut fra en mengde nagler skulle vi tro at han var brent i en båt, ja til og med en ganske stor båt. Med på bålet hadde også gravgodset vært, noe vi ikke minst kunne se av de smeltete sølvinnleggene på sverd og spydspisser, samt av smeltete bronsegjenstander. Det synes imidlertid tvilsomt om likbålet var brent på det stedet graven var lagt. Det fantes nesten ingen bevarte trekullstykker av noen særlig størrelse. Massen i begravelseslaget må helst karakteriseres som sotholdig. Bålet kan ha vært så kraftig at absolutt alt treverket ble til aske, noe det sjelden blir. Bevaringsforholdene for organisk materiale kan ha vært særdeles dårlig, noe som vel er tvilsomt når en ser på oldsakene for øvrig. Men, man skal også ha andre forklaringsmodeller i tankene.

I en brent, urørt båtgrav ligger naglene mer eller mindre på plass der ilden etterlot dem. Ofte kan en da ane konturene av båten eller naglerekkene. Her lå naglene omrottet, og samtidig så tett at en skulle tro de var samlet sammen og deretter kastet i en haug omkring det øvrige gravgodset. Utstrekningen av det sotholdige, funnførende laget var også for lite til å kunne komme fra en båt som var brent på stedet.

Gravgodset, bortsett fra naglene og enkelte smågjenstander lå tett samlet og orientert i samme retning, kant i kant med grøftenedskjæringen. Det meste bar tydelig spor etter å ha vært i bålet. Herfra må det ha blitt karret ut og lagt samlet sammen med beinrestene fra den døde. Bl.a. var de fleste spillebrikkene og terningene lagt oppi en skjoldbule, en skjoldbule som vi ut fra de bøyde spikrene kunne se hadde sittet på et treskjold som var blitt flammens rov (Fig. 9).

Fig. 9. Den største spydspissen, pilespisser og noen av terningene og spillebrikkene som lå oppi skjoldbulen under utgraving. Foto: H. Sørheim.

Etter dette kan vi fastslå at den døde, med sine personlige eiendeler, var brent i sitt skip ett eller annet sted i nærheten. Var skipet virkelig av noen størrelse, må vi jo tippe nede ved stranden. Ut fra bålet ble så de brente beinbitene og det som var igjen av gravgodset med nagler fra båten plukket ut og flyttet til gravfeltet midt på Eggehvammen. Her ble det så kastet opp en haug over graven – en haug som må synes svært så beskjedne når en ser på noen av gravminnene i nærheten.

2.3 GRAVGODSET

Både gravgodsets mangfoldighet og kvalitet, i tillegg til særegenhet for enkelte av gjenstandene, gir oss grunn til å karakterisere graven som noe utenom det vanlige. Skal en beskrive og diskutere de enkelte gjenstandene er det mange veier en kan gå og forskjellige tråder en kan begynne å nøste på. Her velger jeg å ta for meg funnene gruppevis etter funksjon, men prøver i enkelte tilfelle også å sette gjenstanden inn i en større sammenheng for å belyse andre sider.

2.3.1 Båten

am/1-3. Diverse nagler av jern

an. Spiker

Den avgjort største samlingen av enkeltgjenstander var klinknaglene. De fleste hadde rundt hode og tilnærmet kvadratisk ro (klinkskive). Av disse ble det funnet 344 hele eksemplarer (*am/1*). I tillegg fantes 196 runde, avrustete naglehoder og 216 roer. Som sum får vi da at det hadde vært minst 560 nagler av denne typen til stede i det utgravde området. Det ble videre funnet 31 hele nagler med rombisk, langstrakt ro samt 8 avrustete roer av denne typen (*am/2*). Funksjonsmessig skulle det neppe gjøre noen forskjell om roen er kvadratisk eller rombisk. På enkelte av de best bevarte naglene kunne vi se at roen var meislet av et jernbånd. Det berodde vel kanskje på tilfeldighet og nøyaktighet til den som gjorde arbeidet om kuttet kom vinkelrett på båndet eller ikke. Det ble også funnet en nagle med firtakket, stjerneformet ro (*am/3*).

I det utgravde området må vi kunne regne med at vi fikk med de fleste tilstedeværende naglene, men det kan være flere igjen i det området som ikke ble utgravd. Tettheten av nagler tynnet imidlertid så sterkt av utover at det neppe kan ligge mange igjen. Et større usikkerhetsmoment er det når vi spør om hvor mange av de opprinnelige naglene det var som lå igjen i likbålet da oldsakene og beina ble flyttet til gravstedet. Til sammen kan vi regne med 600 nagler som et sikkert minimumstall, men samtidig regne som sannsynlig at nagletallet en gang kan ha vært noe større.

I tillegg til naglene ble det funnet 28 hele eller fragmenter av spiker (*an*). Disse kan ha hatt en funksjon i sammenheng med naglene. Slik naglene og spikrene ble funnet, særlig konsentrert over et område på 2,3 x 0,8 m, ga de ingen umiddelbar

forklaring på opphav eller funksjon. Den mest nærliggende tanke er at de stammer fra en båt som enten er gitt med som gravgave, eller rett og slett er brukt som ved på likbålet (nærmere om dette i kapittel 4.2).

Diskusjonen om å tolke naglefunn i en brent begravelse som rester etter en båt har dreiet seg om den vekt man legger på antallet nagler. Dette kommer klart til uttrykk i de to grunnleggende arbeidene om båtgraver: Haakon Schetelig's gjennomgang i Osebergfunnene (1917: 231) og Michael Müller-Willes «Bestattung im Boot» (1970: 33-41), hvor sistnevnte avviser en rekke av Schetelig's båtgraver som usikre fordi det ikke finnes klare bevis for at naglene stammer fra en båt (Müller-Wille 1970: 41). Etter en gjennomgang av en serie sikre båtfunn og opptelling av naglene, sammenliknet med trekister hvor også nagler kan forekomme, setter han opp følgende kriterier av naglenes antall for å kunne tolke naglefunn i brente graver som båt-nagler:

Mindre enn 50 nagler	-	usikker båt
50 - 100 nagler	-	sannsynlig båt
Mer enn 100 nagler	-	sikker båt

Det kan anføres mange innvendinger mot en slik tallfesting som f.eks. varierende antall nagler i båter av samme størrelse, bruk av båtdeleer til likbålet eller til kiste, om en har tatt ut naglene fra likbålet for gjenbruk osv., men her skal vi la det spørsmålet ligge. Av praktiske grunner har jeg fulgt Müller-Willes kriterier da jeg ajourførte hans katalog for Norge fra ca. 1960 til 1985. Med det store antallet nagler i dette funnet, hvor 600 stykker må sees på som et minimumsantall, skulle vi ikke ha store problemer med å fastslå at naglene skriver seg fra en båt.

Ser vi på samtlige vikingtids båtgravfunn hvor Müller-Wille (1970: 150ff) har oppgitt spiker og nagleantall og supplerer disse med senere vikingtidsfunn fra Norge, finner vi at funnene fordeler som i Tabell I. Det er en markert overvekt av funn med få nagler, noe som selvfølgelig kan forklare med bevaringsforhold, men som også skyldes eldre tiders røffere utgravingsmåte. Tallene kan være en indikasjon på at man oftest brukte små båter ved begravelsene. I denne sammenheng merker vi oss at vårt funn er det 10. største av 297 funn når det gjelder antallet nagler og spiker.

Skal vi prøve å finne ut hva slags og hvor stor båt som har havnet i likbålet, er vi på svært usikker grunn. En metode kunne være å telle antallet nagler i de funnene hvor båtlengden var kjent og så sammenligne vårt nagleantall med dette. Vi møter imidlertid store problemer. Vi kan i stikkordsform ramse opp: Ulikheter i konstruksjonsmåte og materialbruk som bredden på bordene og antall bordganger, bruk av jernnagler kontra trenagler og surringer, videre at nagletettheten spiller en viss rolle. Men, størst utslag gjør funnforholdene som bevaringsgrad og ikke minst metode ved utgraving.

Tabell I. Båtgravfunn fordelt etter antall nagler og spiker. Kilde: Müller-Wille 1970: 150ff, supplert med 30 senere norske vikingtidsfunn. Antallet nagler er kjent i 279 av 453 funn. (Oseberg-, Gokstad- og Tuneskipene er ikke med.)

Antall spiker + nagler:			1-50	51-100	101-150
Antall gravfunn:			33	95	60
150-200	201-250	251-300	301-350	351-400	401-450
35	15	18	8	10	2
451-500	501-550	551-600	601-750	751-800	801-900
7	3	2(Egge)	0	2	0
901-950	951-1000	1001-1050	1051-1300	1301-1350	1351-1450
1	1	1	0	1	0
1451-1500	1501-1550	1551-1950	1951-2000		
1	1	0	1		

Jeg har forsøkt å se på nagletallet i de 45 vikingtids båtgravene hvor nagletallet og lengden av båten er kjent. Med i dette tallet er også den restaurerte seks-æringen fra Gokstadfunnet. Forholdet mellom nagler og lengde i meter varierer sterkt, fra 8 nagler til 90 pr. m. Gjennomsnittet er 36,5. Vi må *a priori* gå ut fra at antallet gjennfunnete nagler er en god del lavere enn det som en gang var til stede. Ikke minst fordi det dreier seg om en god del eldre funn hvor utgravingsmetoden var langt røffere enn ved våre dagers nitide utgravinger. Brukt på vårt funn gir gjennomsnittstallet en båtlengde på 17,2 m, noe vi får regne som et svært høyt maksimumstall.

På Figga under gården Lø i Steinkjer, i synavstand fra Egge, på den andre siden av Steinkjer sentrum, grov Oddmunn Farbregd ut en ubrent vikingtids båtgrav i 1969 (Farbregd 1974). Naglerekkene angav båtenes lengde og form (Fig. 10). Farbregd antar at båten har vært ca. 15 m lang. Det ble funnet 1350 nagler, men han antar at det har vært ca. 1500 nagler i båten. Antallet bordganger var 10 på hver side. Forholdet mellom nagler og lengde her er betraktelig større enn vårt gjennomsnittstall.

Jeg har også talt opp spiker- og nagleantallet i den største av småbåtene, seks-æringen fra Gokstadfunnet (Fig. 11). Slik den er restaurert, med 5 bordganger, måler den 9,75 m. Det var benyttet 577 jernnagler, 52 spiker og 44 trenagler. Nagle- og spikerantallet er altså omtrent som i vårt funn.

En annen mulighet vi har til å tolke størrelse og båttype, er å se på naglenes lengde. I en klinkbygd trebåt som vårt funn utvilsomt stammer fra, kan vi normalt finne nagler i tre lengdegrupper. De korteste er brukt i bordskjøter og vil ved den normalt brukte skaring (skråskjøtt) tilsvare en bordtykkelse. Den neste gruppen som vil være den mest tallrike i et slikt funn, er saumen som man har klinket

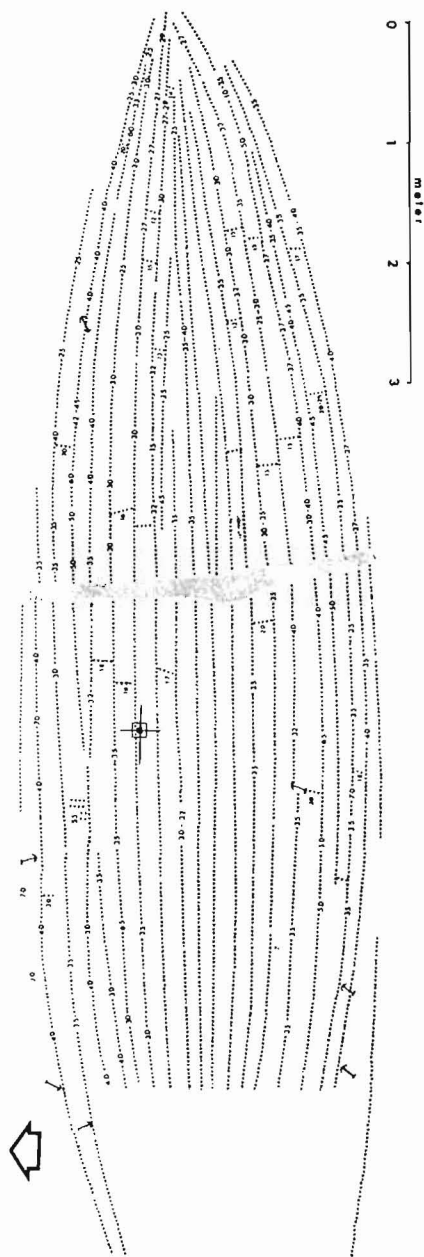

Fig. 10. Båtgrav fra Lø, Steinkjer. Bordganger tegnet på grunnlag av naglerekker. Innvendig lengde på naglene i mm er påført tegningen. (Etter Farbregd 1974, pl. 8.)

bordene sammen med. Denne tilsvarer to bordtykkelser. En tredje gruppe lengre nagler, kan stamme fra spant, kjøl og stevnkonstruksjoner. I tillegg kan vi få et mindre antall nagler av varierende lengde, brukt til forskjellige formål i båten. Dette kan tydelig ses gjennom Farbregds gode feltdokumentasjon av båtfunnet på Figga. Bordtykkelsen varierer imidlertid her fra bunnbordene på 1,5-1,7 cm til de øvre bordgangene på ca. 2,0 cm. Både ved denne båten og spesielt ved Gokstadseksæringen finner vi at bordtykkelsen i tillegg avtar mot stevnene (Fig. 10 og 11) (Johannessen 1940: 127).

I vårt funn ser vi at ca. 72% av naglene har en avstand mellom hode og ro på mellom 2,1 og 3,0 cm. Ut fra dette kan vi lese at bordtykkelsen i båten har vært et sted mellom 1 og 1,5 cm. Vi har altså å gjøre med tynne bord. Tykkelsen er omtrent den samme som i den smekre, lettbygde Gokstadseksæringen, 0,8-1,5 cm (se katalog am). Antar vi at naglene med en avstand mellom hode og ro på under 1,5 cm, i alt 37 stykker, er skaringsnagler stemmer også dette omtrent med tallene fra Gokstadseksæringen. Her er 45 nagler, eller 7,8% fra bordskjøter. En mulig forklaring på de tynne bordene i «Eggebåten» kan være at denne, liksom småbåtene fra Gokstad helt eller delvis var bygget av eik. Eik er et hardere treslag enn furu og krever mindre tykkelse enn denne, men det er furu eller kanskje gran vi først og fremst skulle vente å finne i disse strøk av landet. All den stund vi ikke har hatt mulighet til å gjøre treanalyse, må vi la dette spørsmålet stå ubesvart.

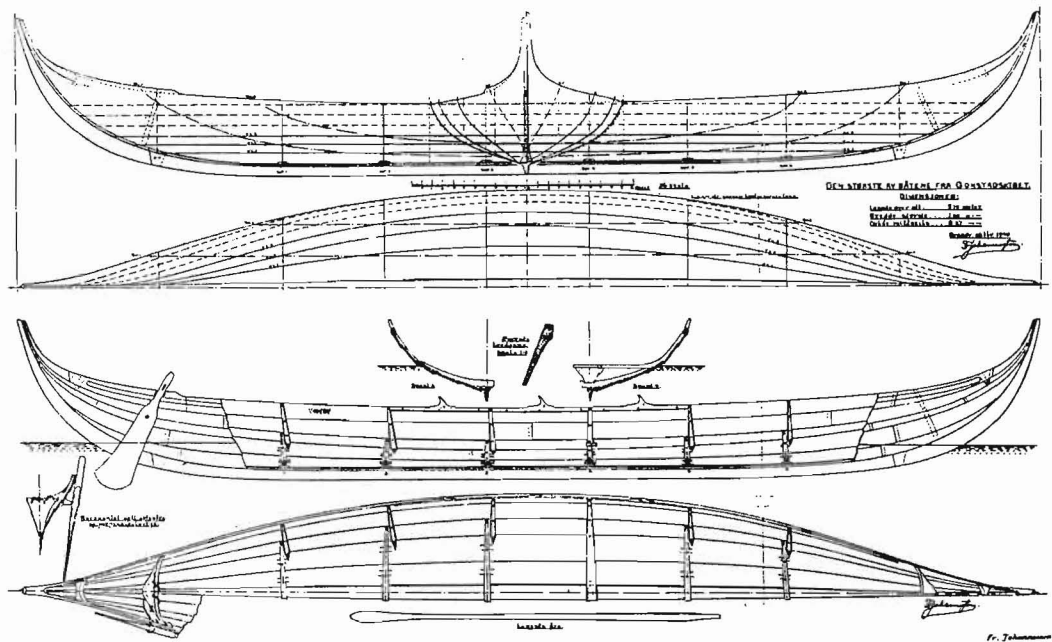

Fig. 11. Den største av småbåtene fra Gokstadfunnet. Lengde over alt: 9,75 m, største bredde 1,86 m, dybde midtskips 0,57 m. (Etter Johannessen 1940.)

De tynne bordene og et antall skaringsnagler som i Gokstadseksæringen skulle tilsi en båt som kan ha vært omtrent på dennes størrelse. Med tanke på at en god del nagler kan ha blitt tapt, kan den kanskje ha vært litt større, men ikke mye ut fra de tynne bordene. Men, den må ha vært langt mindre enn båten til naboen på Lø. Å gå et skritt videre for å se hvilken båttype vi har hatt her byr på ytterligere problemer. Haakon Schetelig (1917: 240ff), som bl.a. påpeker at båtene i vikingtiden var svært lik båtene som ble brukt i nordlige og vestlige del av Norge på hans tid, viser til at båtenes lengde varierer i forskjellige strøk. Eksempelvis nevner han at en sekskjeiping (båt med seks par årer) fra Nordfjord er 10-11,5 m og femkjeiping er nede i 7 m. For båter han kjenner fra gravene oppgir han de største, båter med 5 par årer, til å være 8,5-10 m. Vår båt kan altså ha vært større enn disse. I Flatøyboken kalles en tolværing samtidig en karve, og Schetelig skriver videre at «vi kommer derved til fartøyer som ikke var vanlige bruksbåter, men reiseskibe som fornemme folk holdt til personlig bruk» (Schetelig 1917: 242).

Det vi kan konkludere med etter disse usikre betraktningene, er at båten den døde var brent med, må regnes som en av de større gravbåtene, om enn avstanden til Gokstad- og Osebergskipet ennå var stor. Båten må også ha vært større enn de vanlige bruksbåtene som vel fantes på enhver gård langs kysten.

2.3.2 Våpen

- a. *Tveegget sverd*
- b-c. *Spydspisser*
- d. *Øks*
- e. *Skjoldbule*
- fn, ar. *Pilespisser*
- ag. *Tange av kniv*
- o. *Knivblad*

Sverdet

Det som særlig hever dette funnet opp til noe utenom det vanlige, er det praktfullt sølvdekorerte sverdet (Fig. 12-14) av Petersens type R (1919: 140); en sverdtype som er ganske sjelden her i landet. På hele Øst- og Sørlandet er det pr. 1980 f.eks. bare funnet 8 eksemplarer av denne typen (Hernes 1985).

Av form ligner sverdet typeeksemplaret hos Rygh, R 504 (Rygh 1885). Knappen er femdelt. De to ytterste delene på hver side utgjør hode og snuteparti av utovervendte dyr. Som «ører» på hvert hode sitter to små «broer» som går over til midtdelen. Skillet mellom de fem delene er markert med snodde eller omspunnete sølvtråder. Over snuten på dyrehodene går en flettet tråd som en «bisselreim». Rundt halsen, under «broene» løper tre tråder. De to ytterste er motsatt tvunnet slik at det blir et V-mønster delt av en midtre, tett omspunnet perletråd. Mellom knappen og overhjaltet løper en Z-spunnet tråd med kordeler av den samme perletråden. Knappen er fint dekorert av flerdoble, prikkfylte bånd av innlagt sølv. Båndene fletter seg inn i hverandre og utløpere ender i spiraler. Enkelte steder er båndene omsluttet av tversgående bånd.

Fig. 12. Sverdet (a) etter konservering. Total lengde 93,3 cm. Foto: P.E. Fredriksen.

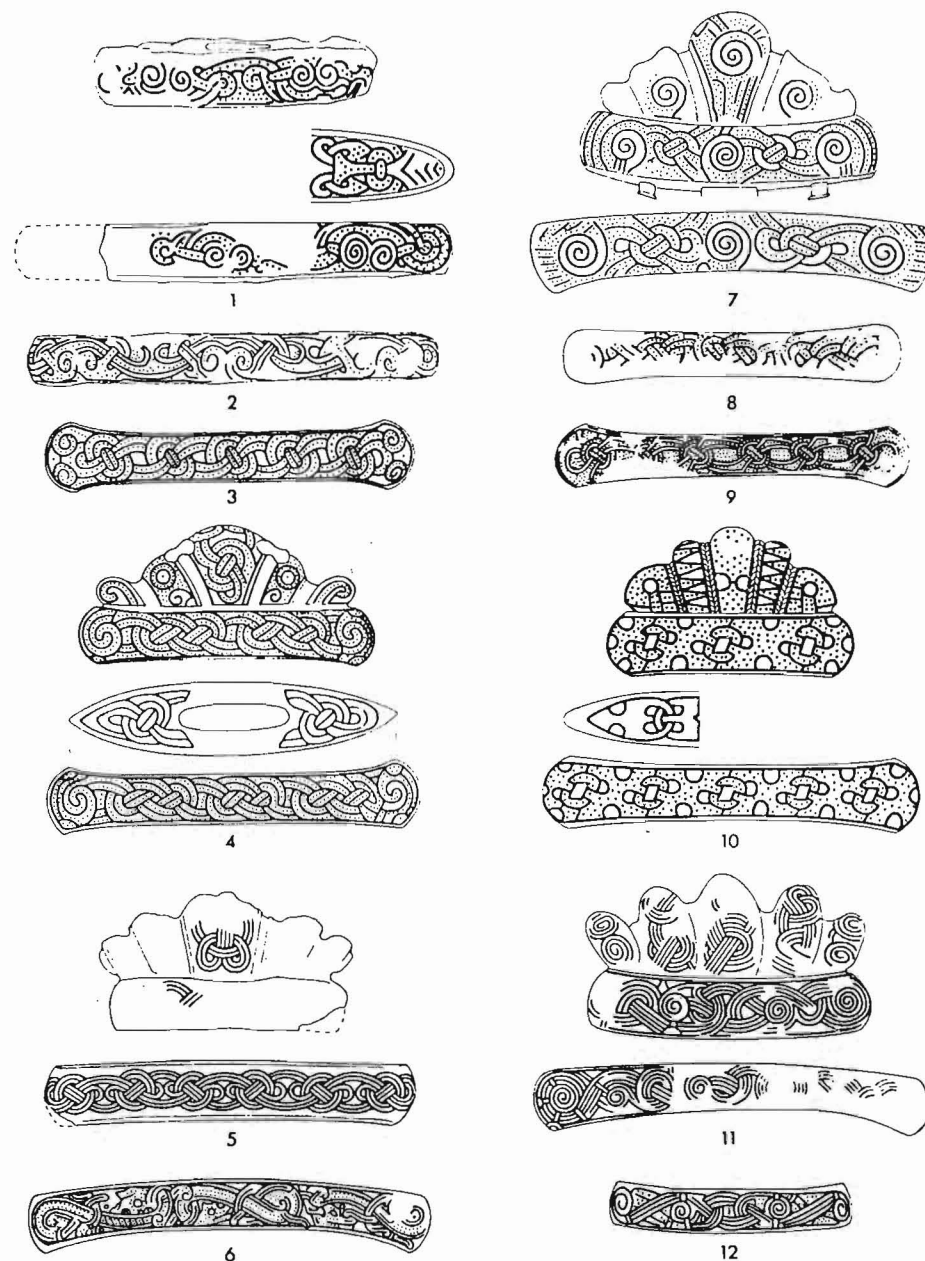
Fig. 13a. Sverdhåndtaket. Foto P. E. Fredriksen.

Fig. 13b. Sverdhåndtaket. Foto: P.E. Fredriksen.

Fig. 14. Sverdhåndtakets over- og underside. Foto: P.E. Fredriksen.

Figur 15. Dekorerte sverd av typene O og R (Petersen 1919). 1: Ile de Groix, Frankrike. 2: Sande, Sogn og Fjordane. 3: Haithabu, Tyskland, 4: Hedmark (typeeksemplaret for R-sverd [R 504], 5: Sogn og Fjordane, 6: Tregde, Vest-Agder, 7: Södertälje, Sverige, 8: Etne, Hordaland, 9: Hamburg, Tyskland, 10: Kolbu, Oppland, 11: Bergen (?), 12: Hordaland. (Etter Müller-Wille 1978.)

danner øynene, og spiraler på begge sider danner elegante «hårlokker».

De samme punktfylte båndene finner vi igjen på over- og underhjalts sider. To hovedbånd løper motsatt og krysser hverandre fra kant til kant, mens utløpere fletter det hele sammen før de ender opp i spiraler. Flere steder blir båndene overskåret av tverrbånd, bl.a. der hovedbåndene går ut fra sidekantene og ved inngangen til spiralene på utløperne. Dekoren på over- og undersiden av overhjalts er ulik. Undersiden av overhjalts er fylt med sammenknyttede bånd med spiraler og tverrbånd som på knappen. På oversiden av underhjalts fyller en sammenknyttet slangefigur, med hodet vendt utover, flaten på begge sider av grepet. Slangene er omgitt av en enkeltlinjet ramme langs kanten. På undersiden er det en mindre, «blåkløkkeliknende», punktfylt figur med spissene utovervendt på hver side.

Det finnes ikke sverd med liknende dekor. Visse likhetspunkter kan man imidlertid finne på enkelte andre eksemplarer. Müller-Wille gjengir i en artikkel om et sverdfunn på Ile de Groix utenfor Bretagne i Frankrike de aktuelle funnene (1978: 67 abb.10) (her Fig. 15). Felles for flere av dem og sverdet fra Egge er de punktfylte båndene som fletter seg inn i hverandre på forskjellig vis. Nærmest i dekor kommer et av sverdene fra Ile de Groix (Fig. 15:1), et fra Sande, Gløppen i Sogn og Fjordane (B 6538) (Fig. 15:2), et fra Södertälje, Södermannland, Sverige (Shm. 20981) (Fig. 15:7) og et fra ukjent sted i Hordaland (Fig. 15:12). Utenom dette har vi et hjalt fra Gryta i Haram, Sunnmøre (Kaland 1984: 141). På alle disse finner vi de punktfylte båndene som går over og under hverandre fra sidekant til sidekant av hjaltene. Punktfylte, flettete bånd og spiraler, men i en mye enklere utførelse har vi òg på et sverdhjalt fra Skjåstad i Hjørungfjorden, Ørsta kommune (Fett 1975: 68). Vi finner på disse sverdene utløpere som ender i de samme spiralene som på Eggesverdet og på noen ògså tverrbåndene. Kvalitetsmessig, i linjeføringen og når det gjelder bevaringsgraden, kan disse hjaltene knapt måle seg med vårt funn.

Et visst slektskap finner vi ògså i sverdet fra Hedmark (C 254) som er Petersens prototyp for sverdtype R (1919: Fig. 113) og som ògså er gjengitt hos Rygh (1885 nr. 504) (Fig. 15:4). Nesten maken dekor som på dette finner vi i et sverdhjalt fra Hedeby (15:3) og et fra Etne i Hordaland (B 961) (15:8). Båndene på disse sverdene er imidlertid jevnbrede og de går ofte i 8-tall. Utløperne mangler og spiralene finnes bare ytterst på hjaltene. De små tverrbåndene mangler ògså. Ser vi på de Jellingstilprydete sverdhjaltene (eksempel Fig. 15:6) kan vi se en svak likhet mellom de langstrakte, bølgeformene i de 8-tallssvungne dyrefigurene og våre bølgeformete, flettete bånd. Kanskje kan vi se dette som en videreføring av sverddekor i Jellingstil.

Flere av vikingtidens stilarter tar sitt utgangspunkt i flatedekkende dyrefremstillinger, hvor dyrenes lemmer blir trukket utover og vevd inn i hverandre til et abstraherende organisk flettverk. Å finne igjen det opprinnelige elementet, dyret, kan til tider være vanskelig. Vi finner ikke dyrefremstillinger i sverdets sølvdekor,

bortsett fra slangene på underhjaltet og selvsagt de plastiske dyrehodene på knappene.

En nær parallell når vi ser på sverdets bånddekor, finner vi i sølvinnleggene på en øks fra Bjerringhøj, Mammen på Jylland, Danmark (Fig. 16). Det var nettopp denne øksen Sune Lindqvist brukte som utgangspunkt da han definerte og navngav Mammenstilen (Lindqvist 1921: 148). På vårt sverd mangler vi dyremotivet som danner utgangspunktet for dekoren på Bjerringhøjøkstens ene side. Vi har heller ikke den asymmetriske og «vindblåste» rankedekoren vi kjenner fra denne øksen og fra Harald Gormsons minnestein i Jelling. På en så liten flate som hjaltsidene representerer, er det heller ikke plass til dette. Dekoren må holde seg innenfor strengere rammer. Det Eggesverdet og Bjerringhøjøksten har felles, er de flerlinjete punktfylte båndene som Lindqvist mener er en arv fra Jellingestilen, liksom vi også fant likhetspunkter mellom båndene og dyrefigurene på sverdhjaltene. Vi har tverrbåndene «som gärna överkorsar dess» (snäckan = spiralen. Forf.anm.) «mykning och liksom binder det hela vid underlaget», (Lindqvist 1921: 149). Vi har også de tette spiralene. Ser vi nærmere på øksehodets trekantete felter, finner vi en nærmest identisk dekor som på Eggesverdetts midtre knappdel og overhjaltetts underside. Det bør ikke være tvil om at selv om vi mangler vesentlige elementer fra Mammenstilen, er sverddekoren sterkt beslektet med dekoren på øksen som har gitt Mammenstilen dens navn.

Mammenstilen er antakelig skapt i Danmark, og den antas å være oppstått i et kristent, skandinavisk «hoffmiljø». Stilen finnes på få arbeider, men er funnet i samtlige skandinaviske land og i vikingkolonier på De britiske øyer og i Russland (Fuglesang 1981: 86). Signe Horn Fuglesangs katalog over Mammenstilprydede gjenstander omfatter kun 35 nummer (Fuglesang 1991: 86-95). De norske arbeidene er ikke mange. Det dreier seg om et steinsøkke fra Jæren og tre små beingjenstander fra Møre og Romsdal og Nord-Trøndelag (Fuglesang 1980: 87, 1991: 86, 91, 93, Farbregd 1971: 9-13). Sverdet er derfor en oppsiktsvekkende tilvekst til denne listen. Datering av Mammenstilen hviler på Jellingesteinen som er laget mellom 960 og 985. Innen første fjerdepart av 1000-tallet hadde den utspilt sin rolle. Alt i alt kan en plassere Mammenstilen til annen halvdel av 900-tallet (Fuglesang 1991: 89).

Sverd med dyrehodeknapp har gamle tradisjoner i det forhistoriske materialet, med en blomstringsperiode i folkevandringstiden. E. Behmer (1939) har satt opp en utviklingsrekke som viser økende plastisitet og naturalisme fra 5. til midten av det 6. århundre. De senere skandinaviske knappene er mer summarisk skapt. På kontinentet finnes de fra ca. 600. Dyrehodeknappene viser stadig degenerering til midten av 7. århundre, men spredte eksemplarer finnes som viser kontinuitet inn i vikingtiden (Petersens type B og E). Først sent i vikingtiden kommer dyrehodene igjen, og vi finner flere eksemplere på dem innen sverdytypene R, S, T og Z (Fuglesang 1980: 130).

Fig. 16. Mammenøksens for- og bakside. Sammenlikn særlig spiralene og de flettete båndene i dekoren på øksehodets trekantfelt med dekoren på midtre del av sverdknappen. Foto: Nationalmuseet, København.

Fig. 17. Røntgenbildet av håndtaket og en del av klingen. Foto: Vitenskapsmuseet.

Den 78,5 cm lange, dobbeltegete klinger er smidd av langsgående lameller (Fig. 17). Det fantes ikke innskrifter på klinger. Mens største bredde er 6,5 cm, er største tykkelse bare 0,5 cm! Klinger var en del rustskadd, og på midten er den nesten avbrutt, men den var bevart i hele sin lengde. På begge sider er det én svak blodrefill. Det er vanskelig å finne opprinnelsesstedet til dette sverdet. Petersen som mener de fleste sverdene er av hjemlig produksjon, gjør noen unntak. På flere av O,R og S-sverdene finnes smedinnskriften ULFBERHT i klinger. Han sier det derfor er klart at disse sverdtypene er utenlandske, «ikke bare i sin opprindelse men ogsaa laget i utlandet» (1919: 207). Ulfberhtklinger kan imidlertid ha blitt innført og forsynt med hjemlige hjalter slik han påviser det ved type H. Ulfberhtklinger finnes det eksempler på ved de fleste yngre sverdtypene (Müller-Wille 1971: 73). En kan derfor ikke automatisk gå ut fra at alle disse sverdklingene er laget i utlandet, fordi enkelte av dem stammer fra Ulfberhtverkstedet eller verkstedene. For øvrig er det ikke klarlagt hvor Ulfberhtklingene er produsert.

Fuglesang, som stiller spørsmålet hvorfor dyrehodeknappene ble tatt i bruk igjen i Skandinavia i det 10. og 11. århundre, finner at svaret må ligge i at det har vært en kontinuerlig tradisjon for disse i Europa. Hun viser til Petersen og antar at sverdtypene R, S, T og Z hvor dyrehodene finnes, er produsert ut fra kontinentale prototyper. Sverd fra kontinentale og/eller anglosaksiske produsenter ble kopiert i Skandinaviske verksteder hvor også de kryssende, doble

linjetypene i ornamentikken ble brukt (Fuglesang 1980: 131).

Det nevnte sverdet fra Isle de Groix stammer fra en vikinggrav, så sverdet kan være laget i Norden, mener H. Arbmann (1962: 102). Noen annen nærmere begrunnelse gir han imidlertid ikke. Sverdene fra Myklebost i Eid (B 5730) og Sande i Gloppen er sannsynligvis laget et eller annet sted i Skandinavia, men spørsmålet står fremdeles åpent sier B. Magnus (1967: 122).

Haakon Shetelig ser en utvikling i sverdtypen fra de tidlige karolingersverdene med femtunget knapp som overføres til engelsk område. Formen har ikke i større utstrekning fremkalt norske etterlikninger frasett en mindre gruppe.

«Det er sverd med håndtak som slutter sig til engelsk form med femtunget knapp, alltid hjalt og knapp av jern smykket med et mønster av båndfletninger innlagt med sølv. Dekorasjonen er hverken av fransk eller engelsk karakter, men lar sig meget naturlig innordne i en gruppe av norrøn-britisk båndornamentikk som utviklet sig i vikingebygdene under berøring med keltisk kunst, og [...] er best representert ved de norske korsene på øen Man» (Shetelig 1933: 185f).

Han sier disse sverdhåntakene trygt kan oppfattes som nordiske arbeider utført i England. Som eksempel på disse sverdene nevner han funnet fra Ile de Groix.

Dette er helt en «nordisk-engelsk særform, elegante sverd med lavere knapp som til hver side avsluttes i et dyrehode, og håndtaket innlagt med båndfletninger i sølv og niello». «Dette er den siste av vesteuropeiske våbenformer som har gjort sig gjeldende i Norge», skriver han videre (Shetelig 1933: 184).

Det nære slektskapet i ornamentdetaljer på Bjerringehøjoksen gjør at jeg vil sette produksjonsstedet av hjalt og knapp til samme verksted som denne øksen er laget i, eller i det minste til et verksted som har hatt arbeider derfra som direkte forbilder. Selv om de små beingjenstandene fra Norge viser at en også har brukt Mammenstilen her hjemme, og vi i det følgende skal se at dyktige smeder også har vært i arbeid i Norge på denne tiden, er det vel mer sannsynlig å søke opphavsstedet til dette sverdhjaltet i dansk-engelsk område.

Spydspissene

I graven ble det funnet to spydspisser, noe som er ganske uvanlig (Blindheim 1963: 48, Solberg 1984: 196-237). Begge var dekorert med sølvinnlegninger, men dessverre hadde flammene i likbålet fart verre fram med disse enn med sverdet. Her var sølvet smeltet slik at det bare fantes enkelte sammensmeltete «perler» og små rester her og der. Hvordan dekoren hadde vært kunne vi likevel se av korroderte spor i jernet på falen av spissene (Fig. 18).

Begge spydspissene er av typen Rygh 532 som Petersen (1919: 32-33) har gitt betegnelsen K. En finere inndeling gir Bergljot Solberg (1984: 86) som kaller slike

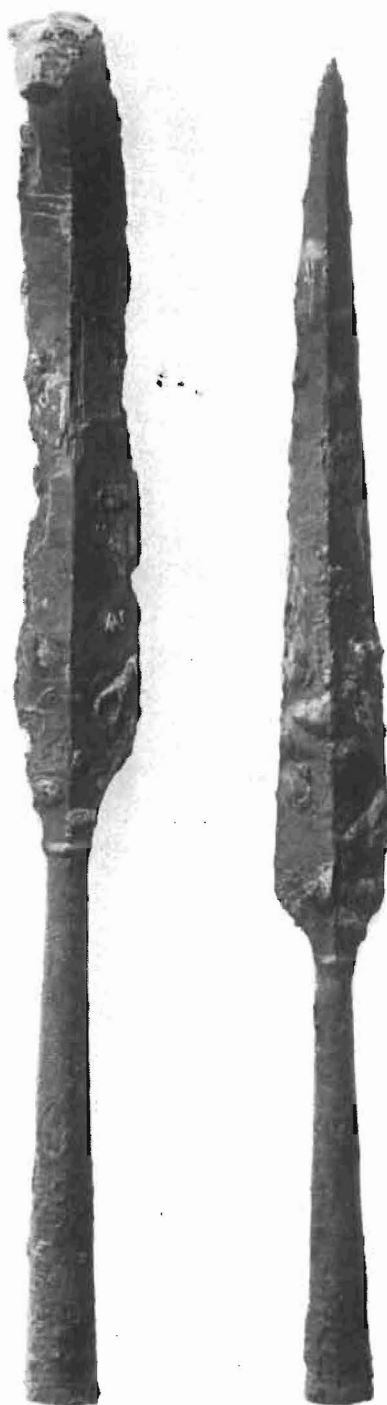

Fig. 18. Spydspissene. b, med bøyd spiss, til venstre. På falen kan skimtes furene etter sølvinnlegget. Spydspissenes lengde 53,3 og 38,4 cm. Foto: P.E. Fredriksen, Vitenskapsmuset.

Fig. 19. Spydspiss fra Berdal, Leikanger i Sogn. Nærmest det samme mønsteret må også ha prydet spydspissene fra Egge. Den største spissen (*a*) har hatt slik båndfletning midt på falen og muligens nederst. Svake spor etter siseleringsfurer på den minste spissen (*b*) viser at også denne har hatt båndfletning. Foto: Bergen Museum.

spisser undertype VII.2B. Til tross for lengdeforskjell er begge spydspissene ganske like. De har langt smalt blad med ganske rette, konvergerende egglinjer frem mot spissen hvor de bøyes inn. Egghjørnene er svakt avbøyd, men har antakelig en gang vært skarpkantet før rusten begynte å tære. Løpet inn mot falen er kort med konkav innbøyning. Overgangen til den slanke falen er markert med en kant. Bladene på begge spydspissene er damascerte.

Den lengste spydspissen, *b*, er 53,3 cm lang. Av dette er falen 15,5 cm. Bladet er bøyd, noe som antakelig må være gjort med vilje under begravelsen. Skal dette ha noen symbolsk eller religiøs betydning, er det underlig at ikke den andre spissen eller sverdet har fått samme behandling.

Med unntak av de siste 0,6 centimetrene har falen vært dekorert med sølvinnlegg. Falen er tett dekket av omløpende, jevnt fordelte furer. Det er gjennomsnittlig 18 furer pr. cm. Dette er restene etter såkalt ekte innkrustering eller tausjering, hvor metalltråder har blitt slått inn i en siselert fure (Blindheim 1963: 37-40, Sørensen 1951: 204). Annenhver fure er litt dypere. Dette, og den presise avstanden gjør at en må anta at furene er gjort med en dobbeltegget punsel. Midt på falen sees svake spor etter dobbeltlinjete furer med en avstand på 4 mm. Furene ser ut til å danne et flettet mønster av samme type som på spydspissene C 7731 fra Brunkeberg i Telemark (Blindheim 1963: Fig. 14), C 29700d fra Marum, Tinn i Telemark (Blindheim 1963: Fig. 15) og en spydspiss fra Leikanger i Sogn og Fjordane (her Fig. 19). Alle disse har båndfletninger i tre

soner. Det er mulig at det på vår spydspiss b også kan ha vært en slik båndfletning nederst på falen, hvor utsmeltete sølvrester med litt velvilje kan tolkes slik. Det har ikke vært noen fletning øverst.

De utsmeltete sølvrestene ga ingen svar på hvordan dekoren ellers hadde sett ut. Vi tar vel ikke så mye feil om vi antar at det har vært et lignende fiskebensmønstrer ornament, dannet av vekselvis Z- og S-spunnede sølvtråder som på de nevnte spissene samt på flere andre vikingtids spisser (jf. Blindheim 1963: 33ff).

Den andre spydspissen, c, måler 38,4 cm og av dette var falen 12,6 cm. Overflaten på falen var dårligere bevart enn ved den forrige slik at det var vanskeligere å skjelne furene sølvet hadde sittet i. De samme omløpende furene finnes også her og en kan så vidt se svake spor etter 0,4 cm brede bånd i flettemønster slik som på den største spydspissen. Nederst på falen finnes to festehull for skaftet.

Solberg har innen sitt undersøkelsesområde, kystfylkene fra og med Hordaland til og med Sør-Helgeland (Bergen og Trondheim museumsdistrikt) samt de indre østlandsfylkene, registrert 66 spydspisser av undertype VII. 2B. Av disse var 10 dekorert med sølv. Bare 14 spydspisser av undertypen er fra Midt-Norge (Solberg 1984: 86, 108). Ingen av disse har sølvdekor (Solberg 1984: 185). De to sølvdekorerte spissene fra Egge gir derfor et godt tilskudd til antallet. Samtidig som det her også var to spydspisser i graven mot normalt en, er dette med på å underbygge gravens særstilling.

De fleste av Solbergs registrerte spydspisser av denne typen er funnet i innlandet (Østlandet). Typen og smiteknikken har imidlertid stor spredning i Europa og vi kan derfor ha med en europeisk type å gjøre. Solberg konkluderer imidlertid med at type VII 2B har blitt produsert i Norge og sannsynligvis i alle regioner (Solberg 1984: 109). Det er en nær sammenheng mellom mønstersmiing og dekorasjon på falen. Dette indikerer at minst 70% av undertype VII.2B spydspissene, må være laget i høyt spesialiserte verksteder. Vi må også regne våre spydspisser med blant disse beste. Det spørs da om de er laget her eller ikke.

Dersom de i det hele tatt har vært laget i landsdelen, skulle det vel på en så sentral og betydningsfull gård som Egge være mulighet for at det var en dyktig smed i arbeid. Men, da det ifølge Solbergs undersøkelse ikke er funnet andre dekorerte spydspisser av denne art i Midt-Norge (Solberg 1984: 185), er det mer nærliggende å søke opphavsstedet andre steder. Det nære slektskapet i dekoren ved flere østlandsfunnede spisser, åpner muligheten for en forbindelse den vegen og da særlig til Telemark med smedgravfunnet i Bykle (Blindheim 1963).

Skjoldbulen

At gravgodset var karret ut av likbålet og deretter lagt i graven vitner skjoldbulen om. Den ble nemlig funnet liggende med baksiden opp som en skål (Fig. 9). Oppi bulen lå flere spillebrikker og to terninger. Skjoldbulen var flattrykt og i dårlig forfatning, men den må ha vært av den vanlige vikingtidstypen Rygh 562 eller 563

og da mest sannsynlig den sistnevnte, yngste typen. Gjennom en bit av bredden på skjoldbullen gikk en spiker. Den var ombøyd i spissen, noe som kan vise at spikerens ikke var trukket ut av skjoldet, men at det var treverket som var vekkbrent. Etter spikerens lengde å dømme hadde skjoldbullen sittet på et skjold som var litt i underkant av 2 cm tykt i sentrum. Resten av skjoldet var det dessverre ikke noe igjen av.

Øvrige våpen

Til våpenutstyret kan vi også regne en øks av Petersens type H (Fig. 20). Det var 9, muligens 10 pilespisser (Fig. 21). Om disse skal regnes som våpen eller som arbeids- og jaktutstyr kan jo diskuteres. Det samme kan sies om et knivblad (Fig. 30) og en tange til noe som kan ha vært en kniv.

Fig. 20. Øks d. Lengde 15,6 cm. Foto: P.E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet.

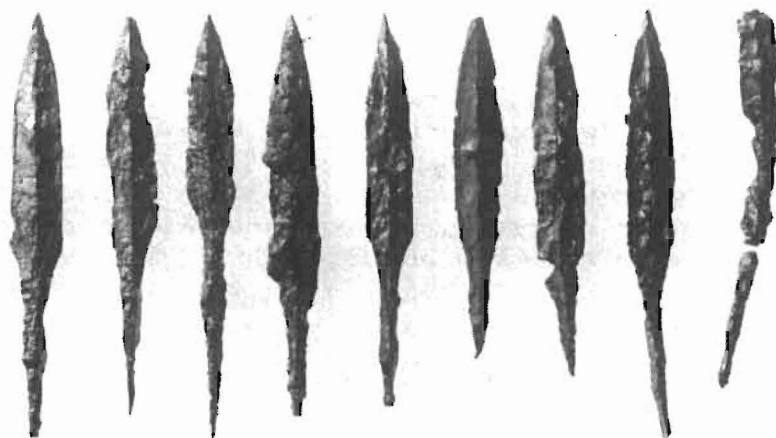

Fig. 21. Piles-spisser (fra venstre) f-n. Lengde på hele eksemplar 13,6-17,7 cm. Foto: P.E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet.

2.3.3 Kjøre- og rideutstyr

- p.* Bissel
q. Rangle
r. Ring av jern
s. Ringspenne
t. Rester av ring
x. «Sledekrok»
y. Krok med konisk holk
ad. Fragm. av jernplate med kobberlegering. 2 nagler
ae. 4 små naglehoder
af. 10 fragm. av tynne jernnagler
ai/1. Fragm. av beslag. Jern m. kobberlegering
ai/2. Naglefragment med tynt hode
aj. 3 fragmentariske jernplater med nagler som *af*
al. 67 do. nagler og naglefragmenter

De mange funnene under denne gruppen er også med på å understreke gravgodsets særstilling. Dette gjelder særlig funnet av rangelen, en oldsak som nå sjelden dukker opp i arkeologiske funn (Lund 1975: 51).

Bisselet

Vi skal ta utgangspunkt i bisselet (Fig. 22). Vårt funn er så godt som det lar seg gjøre likt et bisselet, C 15955, fra Gystad, Ullensaker i Akershus (Petersen 1951: Fig. 5). Karakteristisk for bisselet er at bittets to ledd er sammenknyttet med et 8-tallsformet ledd med et bånd midt over sløyfen. Petersen (1951: 13) oppgir disse 4-leddete bislene til å være den nest tallrike av bissetypene med 87 funne eksemplarer. Av disse er 15 forsynt med dette båndet rundt midtdelen. Alle tilhører yngre vikingtid. Typen med 8-tallsformet midtledd er utbredt i Hedmark samt noen eksemplarer i Akershus og Oppland. Dessuten sier Petersen at det er usedvanlig mange av denne typen i Trøndelag og særlig i Nord-Trøndelag, hvor disse utgjør nesten en tredjedel av funnene. Bissetet fra Egge skiller seg altså ikke typemessig ut.

Ringer og ringspenner

Ringene på bisselet er flattrykete med svakt opphøyde kanter, tilnærmet et H-tverrsnitt. Det samme tverrsnittet finner vi igjen på ringspenne *s* og ringene *r* og *t* (Fig. 22). Dette gir oss grunn til å tro at også disse har tilhørt seletøyet. Ringspennen *s* har i så fall vært en strammespenne for en av lærreimene. I ring *r* sitter noe som kan minne om en splittnagle, og en tilsvarende kan ha sittet i ring *t*. «Splittnaglene» har antakelig gått gjennom treverk som f.eks. skjekene.

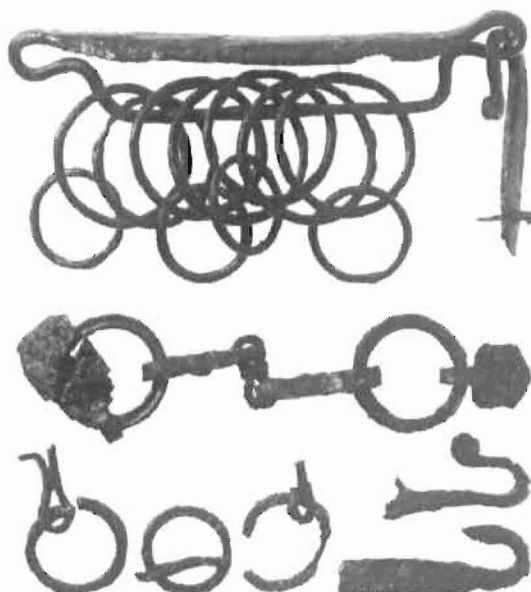

Fig. 22. Kjøre- og rideutstyr. Øverst ranglen q , bisselet p , nederst fra venstre: ring med «splittnagle» r og ringspinner s og t samt kroker med henholdsvis holk y og festeplate, såkalt «sledekrok» x . «Sledekrokens» lengde er 9,7 cm. Foto: P.E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet.

«Sledekroker»

Til funngruppen kan vi muligens også regne krokene x og y (Fig. 22). Den førstnevnte har festeplate i plan med kroken, og gjennom platen går en nagle eller spiker. Formen er som Petersens (1951, Fig. 49), men mangler den opprullede enden. Den andre har en slik opprulling, men i stedet for festeplaten er den forsynt med en holk. En tredje jerngjenstand z (Fig. 30) har også form som en krok, men denne ser ut til å ha vært en sammenbøyd tappkrok for gangjernet i et stabelhengsel. I og med at den ble funnet i overflaten, helt i utkanten av haugen, er det usikkert om den tilhører gravgodset i det hele tatt.

Rangle

En har antatt at «sledekrokene» har vært brukt til å hekte skjekene til selve sleden (Petersen 1951: 58). Petersen påpeker at utbredelsen til dels faller sammen med utbredelsen av rangle. Det er derfor interessant å se at det i enden av vår rangle henger en krok som er ganske lik Petersens (1951: Fig. 49) typeeksempel. En viktig forskjell som vi skal komme tilbake til, er at det i stedet for en nagle går en 3,3 cm lang, tynn spiker gjennom festeplaten.

Selve ranglen (Fig. 22) består av en langstrakt hovedring som er innknepet i begge ender. Overdelen er flathamret og hvelvet. I hovedringen henger det 7 store ringer, og i disse henger det 4 mindre. Ranglen tilsvarer Rygh 460, dvs. Petersens nest yngste type (Petersen 1919: 50, 1951: 50), av Cajsa Lund kalt type D (1975: 60).

Tolkning av ranglenes funksjon har voldt besvær. Oluf Rygh kaller dem bare «Ukjent Brug, Jern.» (Rygh 1885: Nr 460-463), mens Petersen (1951: 56) sier det er all sannsynlighet for at ranglene kan være brukt i forbindelse med kjøring eller riding. Mens musikkforskere og etnologer uten videre anser ranglene for å være lydredskap, et rasleinstrument, rubriserer arkeologene (som her) ranglene som å tilhøre kjøre- eller ridedredskap. «Musikkarkeologen» Cajsja Lund har diskutert ranglenes funksjon og har gjennom praktiske forsøk bl.a. med en kopi av «Gustafsons vogn», en tohjulet kjerre fra Osebergfunnet, utprøvd forskjellige teorier om ranglenes anvendelse. Hennes konklusjon er at ranglene brukt på en vogn av denne typen, har vært anvendt som lydinstrument på trekk- eller styreliner fra vognen til seletøyet på hestens side. Slike trekkliner er avbildet på billedtekstilene fra Osebergfunnet. En rekonstruksjonstegning av dette i boken *Vikingene* (Almgren m.fl. 1976: 60) viser en hest og vogn med en rangle i trekklinen. Jeg stiller meg tvilende til den her illustrerte bruk av utelukkende trekkline, fordi vognen ganske raskt ville kjøre inn i hestebeina. En eller annen form for stiv skjeko eller trekkstang fra vogn til hest er nødvendig.

Vi skal se på visse detaljer ved vår rangle. Den flathamrete, hvelvete overdelen på hovedringen kan være et dekorativt element, men kan også ha en praktisk funksjon. Ranglen kan ha hengt i utspent stilling med hovedringen nærmest vannrett og med den hvelvete siden inn mot hestens side. Derved ville ringene kunne klinge fritt (jfr. Lund 1975: Fig. 50b og c). Ved en slik konstruksjon kan vi tenke oss at holk-kroken *y* har vært festet i styrelinen, og at kroken har vært heftet på ranglen. Ser vi imidlertid nøyere på kroken som hører til ranglen, finner vi at denne har en festeplate med en tynn, 3,3 cm lang spiker igjennom. Dette forteller oss at ranglen høyst sannsynlig har vært festet i treverk. I så fall er det mulig at ranglen, brukt ved en kjøredning lik Osebergkjerren, har sittet i bakkant av styrelinen. Ser en imidlertid på den svake spikeren, forstår en at ranglen ikke kan ha vært utsatt for noe særlig kraftig drag i lengderetningen. En mulig løsning er at den var festet til treverket og derfra i en slakkere line til eventuelle styre/trekkliner eller til en av skjekene. Derved ville en, i hvert fall til en viss grad, få den samme risteeffekten som ved Lunds forsøk.

Som en sluttbemerkning i denne forbindelse skal nevnes at hjulkjøretøy var en sjeldenhet på denne tid. Til det trengte man kjøreveier, noe man først begynte å bygge i Norge på 1600-tallet. I det nordafjelske er det sleden som har vært det enerådende kjøretøy både sommer og vinter helt opp til vårt århundre (Christensen 1964: 83). Om nå ranglen virkelig ble benyttet som et rasleinstrument på sele- eller kjøretøyet, var det nok, som også Lund (1975: 103) påpeker, snarere under sledefart enn under vognturer.

Pyntenagler

En gjenstandsgruppe som vi faktisk nesten ikke var klar over under utgravingen, var en mengde små jernnagler med sirkelrundt, tynt, flatt hode (Fig. 23). På noen kan det ennå sees spor etter blank kobberlegering. Ved konservering dukket det frem fra utallige rustklumper rester etter minst et 70-tall slike nagler. Naglehodene

har en diameter på 1,5-2 cm. Lengden er omkring 0,6 cm. I den tynne stammen var det en liten firkantet ro. Noen av naglene sitter i små jernfragmenter som det i dag er umulig å se opprinnelig form på. Heller ikke kan vi ut fra gjenstandene alene forteller noe om funksjonen. Ser vi imidlertid på undersiden av bisselbeslagene, finner vi igjen de samme små roene og tynne naglestammene. Dette gir oss grunn til å se naglene som en del av seletøyet. Der har de hatt som funksjon å feste lærreimene til beslagene som bl.a. de små jernbitene må være rester av. De løse naglene har vært brukt til å skjote lærreimene eller har rett og slett vært pyntenagler.

En annen liten jernplate, *ai/1*, med belegg av kobberlegering, har en pyntenagle med hode formet som en høy halvkule. Under hodet sitter to tynne skiver med riflekant. Kanskje kan også denne ha tilhørt seletøyet, men da naglen er av en helt annen type enn de forannevnte har den vel heller tilhørt noe annet.

Eggebondens hest har vært godt utstyrt med flott seletøy, vakkert pyntet med skinnende pyntenagler. Det var ikke noen hvem som helst som kom ridende eller kjørende her!

2.3.4 «Kjøkken- og husholdningsutstyr», personlig utstyr

- u.* 20 fragmenter av en jernkjel
- v.* Hank av jern
- ah.* 15 fragm. muligens tilh. jernkjel
- w.* Ildstål
- ao.* Hengebryne

Jernkjel

Den første oldsaken som dukket fram under utgravingen var en snodd jernhank, *v* (Fig. 24), til det som skulle vise seg å være en jernkjel. En liten bit som også hørte til hanken, hang i et feste eller øre som satt i en del av munningsranden på kjelen. Til sammen ble det funnet 35 fragmenter av krummete jernplater som med større (*u*) eller mindre (*ah*) sikkerhet kan sies å ha tilhørt kjelen. Kjelen har vært klinket sammen av flere deler på samme måte som ved Rygh 731. Dette er også den vanligste jernkjeltypen fra vikingtiden (Petersen 1951: 369). Bunnen på vår gryte består av en rund, nesten flat plate. Over denne var det klinket fast sideplater som helte ca. 45° utover. Gryten er svært fragmentarisk, men holder vi noen av bitene sammen mot bunnen og måler, kan vi anta at diameteren har vært ca. 22 cm. En rekonstruksjon av hankens lengde og opprinnelige runding gir en avstand mellom hankefestene på omtrent 23 cm, slik at disse to målene stemmer noenlunde overens.

Det underlige er at delene fra kjelen ble funnet forskjellige steder i haugen. Hanken for seg og jernplatene spredd utover et område med 30-40 cm lengde. Dette må bety at kjelen var ødelagt før den ble lagt ned. At gravgods kan være bevisst ødelagt er ikke noe nytt, men bortsett fra den bøyde spydspissen synes

gjenstandene her å ha vært fullt brukbare ved nedleggelsen, eller i det minste ved brenningen. De øvrige gjenstandene synes også å ha vært av god brukskvalitet. Kanskje var det ikke så farlig å sende en dårlig, «upersonlig» kjel med brukket hank med den døde, som det var med det mer personlige, statusgivende våpen- og prydstyret.

Ildstål

Den merkeligste gjenstanden i denne graven var en oval, kantet jernramme med et fint «gitterverk» av tette, S-brettete bånd i tre rekker (Fig. 25). Jernet har vært belagt med kobberlegering. Denne så ut til å være avslitt på ytersiden av jernrammens langsider ved bruk. Til tross for gode kollegaers hjelp var det ikke mulig å finne en tilsvarende gjenstand i norske vikingtidsfunn. En avbildning av et funn fra Birka i Sverige ga løsningen. En lignende gjenstand er her tolket som et ildstål (Arbmann 1940: Taf. 144-3).

Ovale ildstål fra forhistorisk tid er svært sjeldne her i landet. Petersen (1951: 435) omtaler tre meget enkle ildstål, beskrevet som en smal, oval jernplate med en åpen spalte på langs. Alle tre er faktisk fra Trøndelag. De ovale, enkle ildstålene kjennes også i enkelte eksemplarer fra Sverige (Keyland 1916: 208ff), men da helst fra nyere tid. Går vi derimot til Finland, er bildet annerledes. Der omtales de ovale ildstålene som en vanlig form i vikingtiden. De var i bruk fra yngre folkevandringstid til inn i historisk tid (Kivikoski 1947: 60, 1951: 28). Fra det store gravfeltet Luistari i Euraregionen i Sydvest-Finland er f.eks. 10 eller 11 av 20-25 ildstål av denne typen. De fleste er datert til slutten av vikingtid (Lehtosalo-Hilander 1982, II: 72). Bare to av disse ildstålene kom fra kvinnegraver, og Lehtosalo-Hilander regner derfor ildstålene for å være et klart mannstilknyttet redskap. Så klart er det ikke her i landet etter Petersens tall (1951: 437), men ildstålene kjennes i noe større antall fra mannsgraver, 87,5%, enn det totale tallet for mannsgraver: 76,5%.

For å få ild var det ikke nok med ildstål. Også flint måtte til. Det er ikke så ofte en har funnet flinten sammen med ildstålet (Petersen 1951: 437), og vi fant det heller ikke. Flintstykket var som oftest lite og kan ha blitt oversett både av oss og av dem som flyttet gravgodset fra likbålet til haugplassen, om det da i det hele tatt fulgte med den døde.

Hengebryne

Om vi også skal regne et lite, 7,5 cm langt hengebryne med spor etter en jernring i bærehullet (Fig. 26) blant husholdningssakene, kan diskuteres. Slike små bryner er ofte blitt kalt nålebryner på grunn av størrelsen. En får dermed assosiasjoner til kvinnenens hjemlige sysler. At betegnelsen ikke uten videre er riktig, viser dette funnet i en mannsgrav og også Petersens opptelling av 71 «nålebrynefunn» fra kjønnsbestemte graver. Bare 14 av disse kom fra kvinnegraver (Petersen 1951: 2-56).

Fig. 23. Utvalg av nagler; *ae. af. ai/23* og *aj* med tynt, sirkelrundt hode med diam. 1,5-2 cm og med liten firkantet klinkplate eller ro. Til høyre fragment av en jernplate forsynt med nagler med tilsvarende klinkplater. Alt med rester etter pålagt kobberlegering. De samme tynne naglestammene og klinkplatene finner vi igjen på bisselbeslagene, noe som gir oss grunn til å tro at naglene har sittet på seletøyet. Foto: P.E. Fredriksen.

Fig. 24. Hank *v* til en jernkjel. Kjelen har vært klinket sammen av lameller over en rund bunn. 10 større og mindre fragmenter (*u*) av denne typen ble funnet rundt om i graven, noe som viser at den har vært ødelagt før nedleggelse. I et av fragmentene fantes øret, der det satt en liten del av samme hanken.

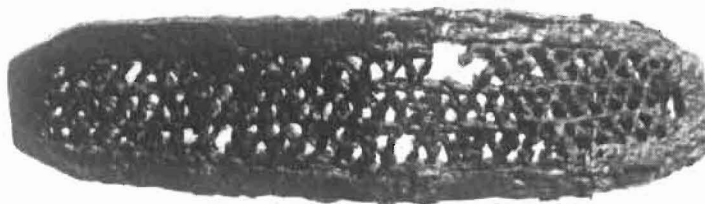

Fig. 25. Ildstål *ww* av jern med kobberlegering. Lengde 11,7 cm. Foto: P.E. Fredriksen.

Fig. 26. Hengebryne *ao* med rester etter en ring av jern i øyet. Lengde 7,5 cm. Foto: P.E. Fredriksen.

Hva har nå disse brynene vært brukt til? Ingvild Øye går uten videre ut fra at de små brynene (under 15 cm) fra Bryggen i Bergen har vært brukt til småredskap som f.eks. nål og sakser, men også andre ting som småkniver, fiskeredskap o.a. Men, å klassifisere dem som nålebryner kan strengt tatt bare gjøres når klare slitespor etter nålepissens tilsier det (Øye 1988: 111).

Til hvilke av redskapene i graven kan så dette brynet ha vært brukt? Vi fant kniver som brynet naturlig nok var benyttet på, men også øks, pile- og spydspisser med egg som kunne trenge bryne en gang iblant. Sist men ikke minst var det sverdet som vel skulle være så skarpt som mulig. Om dette lille brynet var brukbart her er vel tvilsomt. Uten at det finnes noe belegg for det ellers, kan vi tenke oss at brynet hørte med til det utstyret mannen bar på seg til daglig for hyppig bryning av de mindre eggredskapene han ofte brukte. Til de større våpnene og redskapene og for grundigere bryning, må vi anta at større redskap ble brukt.

2.3.5 Spillebrikker og terninger

- ø. Hele og/eller fragmenter av til sammen 15 spillebrikker av bein
 å. 2 terninger

Den romerske historieskriver Tacitus beskyldte germanerne for å være så gale under terningspill at de til og med kunne sette sin frihet i pant når de hadde spilt vekk sitt gods (Germania kap. 24; Haugen 1982: 1). Innholdet i vår grav viser at her var den døde en som hadde tatt vare på godset sitt, men om det var fordi han hadde vært heldig i terningspill, kan man jo lure på. I alle fall fikk han med seg både spillebrikker og terninger til bruk som tidtrøyte i Valhall. I graven var det 12 hele og fragmenter av 3 spillebrikker av bein. Det var to terninger (Fig. 27). Terningene og de fleste spillebrikkene lå samlet oppi skjoldbulen (Fig. 9).

Spillebrikkene (Fig. 27) er av typen Rygh 474. De er halvkuleformet, med forhøyet og til dels svakt spisset topp. På flere av brikkene sees spor etter dreilingen. Undersiden er flat med hull midt på. I hullet på slike brikker antar man vanligvis at det har sittet en tapp som gikk ned i et hull i spillebrettet. En annen forklaring kan være at dette er festehull brukt under dreilingen, men på en av brikkene sitter ikke hullet sentrisk plassert, slik at vi må holde fast ved den opprinnelige forklaringen.

De to terningene er avlange. Øynene er laget av to konsentriske ringer med en prikk i midten. Tallverdien på den best bevarte terningen er 3-4-5-6 på langsiden. Summen av verdien på motstående langsider blir 9, et tall som Petersen (1914: 88) omtaler som et hellig tall i denne sammenhengen. Jeg tror ikke vi skal legge for stor vekt på dette her. Mens det sjelden er øyne eller i tilfelle bare ett øye på kortsiden på de terningene Petersen (1914: 88) undersøkte, er det på våre terninger hele fire på de bevarte endeflatene.

Til brikkene har det kanskje også hørt et spillebrett, selv om man kunne nøye seg med å improvisere. På en stein i Hadrians mur i England er det f.eks. innrisset et spillebrett. Det er ikke funnet mange spillebrett i Norden. I Gokstadskipet fantes ca. 1/3 av et brett som er så godt bevart at tegningene tydelig kan sees. På den ene siden er det risset inn et «møllespill» mens den andre siden har et rutemønster (Heyerdal-Larsen 1980: 38). Av interesse for oss er et fullstendig bevart spillebrett av barlind, datert til ca. 950, funnet i Ballinderry i Irland. Det måler 24,9 x 24,3 cm og har 49 stifthuller for brikker. Det midterste er markert med en ring (Holtsmark 1957: 223, Lundström 1977: 12).

Brikkene i Eggefunnet er nå hvitbrent, men slike brikker har gjerne vært farget slik at det var to sett. Hvor mange brikker som hørte med til et fullt sett, er det umulig å se av funnene, noe som må bero på at det er sjelden alle brikkene er bevart. Ofte skiller en av brikkene seg ut ved størrelse, ornering e.l. Denne hovedbrikken blir bl.a. kalt *hnefi* (neve) eller *húnn* (bjørn) i den norrøne litteraturen (Holtsmark 1957: 224). En slik brikke mangler i vårt funn, der alle brikkene er forholdsvis jevnstore med høyder mellom 1,5 og 2,2 cm.

Fig. 27. Terninger *a* og spillebrikker *ø*. Terningenes lengde er 3 cm, spillebrikkenes høyde 1,5-2,2 cm. Foto: P.E. Fredriksen.

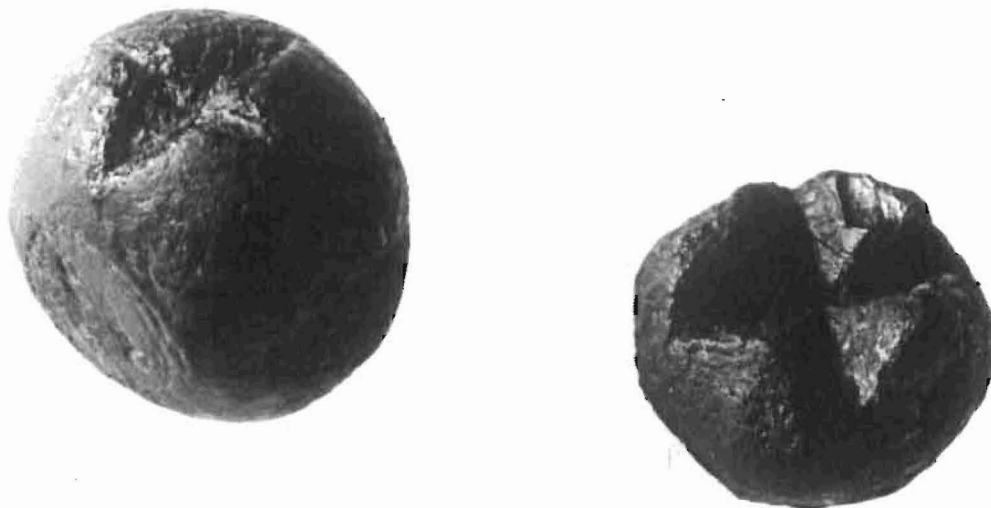

Fig. 28. Vektlodd *aa* og *ab* av jern med skall av bronselegering. Loddene har grove innfilte eller innmeislete hakk i siden. Diameter 1,5-1,8 cm. Foto: P.E. Fredriksen.

Brettspillet er kommet til oss fra romerne. Det norrøne ordet for brettspill, *tafl* går tilbake til det latinske *tabula*. Det finnes mange litterære skildringer om brettspill, men det ligger stadig et gåtefullt slør over flere av dem. De mange sammensetningene som *hnefatafl*, *kvátrutafl*, *skáktáfl* og *halatafl* viser at flere slags brettspill var kjente og populære i vikingtid og middelalder (Haugen 1982: 1).

Fritzner (1973: 691) forklarer *halatafl* som et brettspill der brikkene kan stikkes ned i brettet med en spiss – halen. En blodig historie fra Grettes saga forteller om hvordan Torbjørn Ongel fikk stukket ut øyet med en «halatafl», en stiftbrikke (Haugen 1982: 23f). Kan også våre brikker ha vært halatafler?

2.3.6 Vektlodd

aa., ab. Vektlodd

at. Midstykke fra sammenleggbare skålvekt

I graven ble det funnet to vektlodd av form som Rygh 475; kuleformete med to sirkulære plan, parallelt avskåret i lik avstand fra sentrum. Begge synes å være av jern med et skall av brønselegering. Dermed skulle en for det første hindre jernet å ruste, men en kunne da også lettvinse se om det var filt vekk deler av overflaten for å gjøre loddet lettere og derved fuske på vekten.

Det største, *aa*, veier 15,170 g. På begge de plane flatene er det en ring langs kanten som dekor. Inni ringen er det to små innmeislete hull som er forbundet med en S-formet linje. På sidene er det fire grove, korsformete hakk (Fig. 28). Disse bærer inntrykk av å være sekundært laget. Det minste loddet, *ab*, har opprinnelig hatt samme form, men er noe deformert ved at det i den ene flatsiden er sekundært innmeislet eller filt et dypt kors. Vekten er 7,298 g.

Det er velkjent at kjøpmenn hadde med seg vekter. Betaling med sølv skjedde lenge etter vekt før mynter kom i vanlig bruk. Det er derfor en ofte finner oppdelte mynter sammen med betalings sølv (Lagerqvist 1981: 91).

En undersøkelse utført av Ola Kyhlberg over vektlodd fra Helgö og Birka i Sverige, viser at fordelingen av vektlodd i gravene er av interesse. Det viser seg at det er ytterst sjelden man finner fullstendige vektsatser, mens ett til to vektlodd, som i vår grav, er det vanlige. Til og med i barnegraver er det funnet vektlodd. Da to eller færre vektlodd har liten praktisk interesse som veieredskap, gir de gravfunnete vektloddene et abstrakt innhold med en spesiell funksjon i gravskikken (Kyhlberg 1973: 210, jfr. Petersen 1934: 42).

Flere har forsøkt å finne fram til hvor nøyaktig en kunne veie med vikingtidens skålvekter. Presisjonen mente man å være god (Liestøl 1975: 636), men å sammenlikne vekten med kjente vektenheter har vist seg å være vanskelig. A.W. Brøgger (1921: 85) bestemte ørenes (det eldste kjente nordiske sølvvektsystem) vekt til ca. 26,4 g, men han fant også en lettere øre på gjennomsnittlig 24,59 g som var delt i 3 ertoger. En slik ertog ville da omtrent tilsvare den klassiske dobbeltdenar på 7,9 g. I forhold til dette ville våre lodd være litt i letteste laget, men ellers tilsvare henholdsvis en og to ertoger.

Kyhlbergs nyere undersøkelser av Helgö og Birkamaterialet der bedre vekter og nyere metoder er anvendt, viser imidlertid at den metrologiske presisjon i vikingtiden har vært mangelfull. Dette gjør det vanskelig å plassere de enkelte loddene i noe bestemt vekt/verdisystem. En særskilt standard på omkring 12,5 g

synes å ha vært spesielt i bruk fremfor andre i Birka. En hypotese er at dette er en vektenhet for bruk ved gullveining (Kyhlberg 1980: 266). Heller ikke her kan vi finne noe system våre lodd passer inn i.

Punktmarkeringer som den vi finner på det største loddet, finner man ofte på tilsvarende lodd fra andre steder (f.eks. Rygh 478). Andre typer dekor eller markering finnes også. Man må ha hatt behov for å kunne skille de forskjellige vektene fra hverandre i vektsatsen. De to punktene her kan derfor være en markering som skal vise loddets plass i en slik sats. Kan da de to punktene på det største loddet være en markering som skal vise at dette loddet var dobbelt så tungt som det minste? Kyhlberg (1980: 270) påpeker en viss mangel på planmessighet i markeringen på vektloddene han undersøkte. Dette forklarer han med at markeringens utforming var eierens sak.

De grovt innfilte eller innmeislete korsene på våre lodd kunne ha vært en personlig merking av loddene, men slike hakk ville kunne forandre vekten. Heiko Steuer (1987: 66ff) har vist at slike korsformete merker finnes på flere lodd av denne typen datert til 1000-tallet, oftere på 1100- og fremfor alt på 1100/1200-tallstypene. Merkene mener han er tilkommet som bevisst justering av vekten. De fleste eksemplene finnes øst for Østersjøen. Forklaringen mener han å finne i den prosess som foregikk i overgangen fra det førmonetære til det monetære middelaldersamfunnet. Denne prosessen pågikk lengst i landene øst for Østersjøen. Behovet for vektjusteringer ser han i at det ble mangel på vekter. Vektene kunne ikke erstattes av nye vestfra, f.eks. fra Hedeby og Birka, ettersom man her hadde gått over til monetær økonomi på 1000-1100-tallet. Derved trengte man ikke lenger der presise vekter og vektlodd. I stedet for den kompliserte prosessen med å fremstille messingplatterte vektlodd, var man, der man tillempet det gamle systemet med verdi etter edelmetallets vekt, henvist til å justere gamle vektlodd når vektsatsen skulle kompletteres.

Vi kan bruke den samme forklaringsmodellen for Egge også, men dersom dette hadde vært vanlig i denne delen av landet, skulle man tro at det ville vært andre korsjusterte loddfunn her. En annen mulig forklaring kan være at vår mann hadde skaffet seg sine vektlodd under handelsferder i østerveg. Vi så jo at det spesielle ildstålet kunne ha østlig opphav, noe som styrker tanken om Eggebondens kontakt over Østersjøen. Tidsmessig er Eggeloddene for gamle til å passe inn i Steuers forklaring, noe som gjør at jeg vil stille et lite spørsmålstegn ved denne.

En korsformet jerngjenstand, *a1*, med en lengde på 3,9 cm og bredde 2,6 cm er av førsteantikvar Erik Jondell (pers.medd.) identifisert som midtdelen av en skålvekt.

2.3.7 Diverse ubestembare gjenstander

Ikke alle gjenstandene var like godt bevart. Det som kunne brenne eller smelte, hadde likbålet gjort sitt med, likeledes hadde tidens tann gjort sitt.

3 delvis smeltete *bronsegjenstander*, *a* (Fig. 29), er det derfor vanskelig å forklare meningen med. To stykker ser ut til å ha vært deler av en holk. Det største stykket,

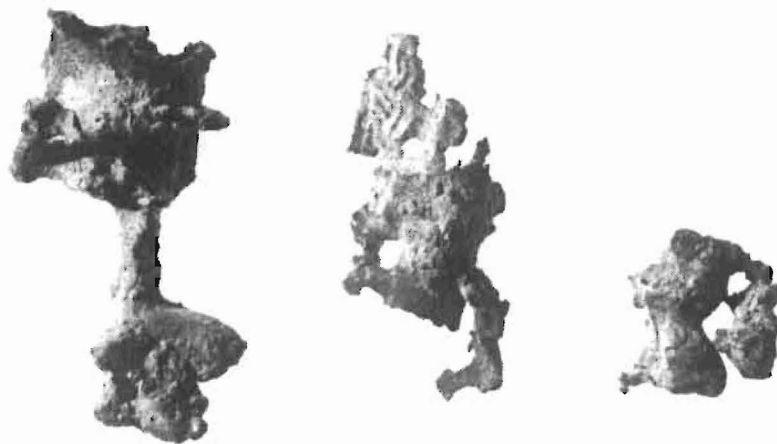

Fig. 29. Ubestemte, delvis smeltede gjenstander av bronse α . De to største ser ut til å ha vært deler av en holk. På den mellomste finnes rester etter et dobbeltlinjet flettverksmønster. Den største gjenstanden er 6 cm lang. Foto: P.E. Fredriksen.

med et største tverrmål på 6,0 cm, hadde halve omkretsen bevart. Utvendig diameter var 2,2 cm. På det mellomste stykket fantes restene etter et dobbeltlinjet flettverksmønster, men det var for lite bevart til å få noen mening i dekorasjonen. Funksjonen til disse stykkene er uviss. Kanskje kan det være deler av smykker eller draktutstyr, kanskje har de tilhørt seletøyet?

Noen små jernbiter er det også vanskelig å identifisere. En liten hempelignende gjenstand av tvunnet jern, *as*, kan kanskje ha tilhørt et skrin.

2.3.8 Beingjenstander

Blant de oppsamlete brente beina, viste det seg at 3 av dem, *ap/2*, som målte mellom 0,7 og 1,5 cm, var tildannet og dekorert. Et stykke hadde en tett rifledekor. To biter hadde halvrundt tverrsnitt. Det ene var forsynt med dekor av doble, parallelle streker i V-form, mens det andre var prydet med tverrsgående linjer. Begge disse må tolkes som deler av skinnen på en kam.

2.3.9 Beinrester

I graven ble det samlet opp 337 g eller 445 små, brente beinfragmenter. Disse er bestemt av konservator Rolf W. Lie, Zoologisk museum, Bergen (Lie 1984).

I alt 111 fragmenter, 201,5 g, er *menneskebein*. Lie skriver: «Knoklene har tilhørt en voksen person, muligens en mann» – noe som skulle stemme godt overens med gravgodset. Noe mer overraskende er det at resten av beina er dyrebein. Lie regner opp at 19 fragmenter kommer fra stort pattedyr, mens 52 fragmenter kommer fra

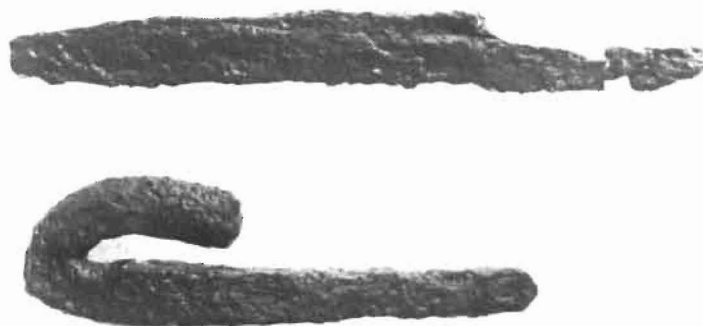

Fig. 30. Knivblad *o* og en jerngjenstand *z* av form som et stabelhengsel med nedbøyd tapp. Lengde 10,3 cm. Foto: P.E. Fredriksen.

lite pattedyr. I tillegg er det fuglebein: 2 fragmenter kommer fra rype, *Lappus* sp., mens 7 fragmenter stammer fra teist, *Cephus grylle*. 262 fragmenter kunne ikke artsbestemmes.

I og med at alle beinfragmentene var brent og funnet i sentrum av haugen, kan vi regne det som sikkert at de hørte med til det opprinnelige gravgodset og ikke er trukket inn i haugen av rovdyr. Dyrebein i graver er gjerne regnet som rester etter begravelsesmåltidet eller som en del av gravgodset. Liksom bruksgjenstandene skulle følge den døde, er det sannsynlig at også et utvalg husdyr skulle følge med. Hest og hund er i så fall aktuelle blant dyrene i en rikmannsgrav, men også katt og jaktdresserte rovfugler har blitt påvist. Av disse dyrene kan vanligvis bein fra alle kroppsdeler påvises, viser en undersøkelse av svenske storgraver. Dette forteller at hele dyret er brent på bålet. De inngikk i gravgavene og i det minste hest og hund utgjorde en like viktig del av utrustningen som de personlige toalettredskap, kjøkkenutstyr etc. som den døde fikk med seg (Sten & Vretemark 1988: 149).

Den svenske undersøkelsen har vist at bl.a. dresserte jaktfugler ofte inngår som en verdifull del av gravgavene. De øvrige fuglene som er påvist, er slike som inngår som bytte ved den eksklusive falke- og haukejakten og har antakelig kommet med for å trygge fortsatt jaktlykke, blir det hevdet (Sten og Vretemark 1988: 152). De påviste teist- og rypebeina i vår grav kan selvfølgelig ha vært lagt der av samme grunn, men da både teist og rype er gode matfugler er det mer nærliggende tolke også disse som måltidsrester.

2.3.10 Datering

Dateringen av graven kan ta sitt utgangspunkt i enkelte av gjenstandene. Sverdet hører med til Petersens type R, men Petersen har få funnkombinasjoner som kan datere typen. Hans datering til «10 aarh. og da helst kanskje dettes midte» (1919: 140f), bygger derfor på et usikkert grunnlag. Dyrehodeknappene som var populære i det 5., 6. og ut i det 7. århundre, får igjen en oppblomstring i sen vikingtid. Eksempler på dette finner vi innen typene R, S, T og Z som av Petersen er datert

til henholdsvis 10. årh. – helst midten, 10. årh. til litt inn i det 11., siste del av 10. årh. til litt inn i det 11. og «en av vikingtidens yngste sverdtyper». Selve bruken av dyrehodeknapp gir oss altså ingen presis datering.

Dekoren på håndtaket har jeg sammenliknet med dekoren på den danske Bjerringhøjøksen, selve utgangspunktet for definisjonen av Mammenstilen. Datering av Mammenstilen bygger på Harald Gormsons minnestein i Jelling som er sikkert datert gjennom skriftlige kilder til mellom 960 og 985. Mammenstilen, som etterfølger Jellingestilen, avløses av Ringerikestilen innen første halvpart av 1000-tallet, slik at vi kan plassere Mammenstilen i 2. halvpart av 900-tallet (Fuglesang 1981: 89). En slik datering av vårt sverd faller litt sent sammenliknet med Petersens datering av R-sverdene, men med tanke på hans svake sammenlikningsgrunnlag er det ikke urimelig å følge stilens datering. Det kan tilføyes at Müller-Wille (1978: 59) også daterer sverdet fra Ile de Groix, som var en av de nærmeste parallellene vi fant, til samme tidsrom. Øksen som var av Petersens type H, regnes tradisjonelt å tilhøre 10. århundres første halvdel (Petersen 1919: 59), mens pilespissenes datering er mer flytende, til yngre vikingtid. Rangletypen daterer Petersen (1919: 50) til 10. århundre. Hans datering er imidlertid kritisert uten at noen nye forsøk på kronologisk ordning er gjort (Gustavsson 1974: 8, Lund 1974: 55-56). Noe upresis datering gir også skjoldbullen, som i tillegg var dårlig bevart slik at formen var usikker. En datering til sen vikingtid virker imidlertid ikke urimelig.

Det spesielle ildstålet finner vi som nevnt ingen paralleller til i Norge. Eksemplaret fra Birka, som ikke er ulikt vårt ildstål, er datert til midten av 10. årh. (Gejer 1938: 166), mens de ovale, finske ildstålene er best kjent fra de siste århundrene av vikingtiden. På Luistarigravplassen var de mest tallrik i graver fra helt i slutten på vikingtid og inn i begynnelsen av middelalderen – korstogstid (Lehtosalo-Hilander 1982: 73).

Best mulighet for datering av gjenstander, foruten sverdet, burde de to spydspissene av type Solberg VII 2B kunne gi. Solberg daterer typen ut fra funnkombinasjoner med sverd, økser og skjoldbuler (1985: 95-98). Innen hennes undersøkelsesområder, indre Østlandet, Vestlandet og Midt-Norge er type VII 2B funnet 29 ganger sammen med sverd i kombinasjonene: E-sverd 1 gang, O: 2, M: 2, M-Q: 4, Q: 9, L: 3, V, X og Y: 1 og 1 med spesialtype 20. Solberg konkluderer ut fra dette, med grunnlag i Petersens sverdkronologi at hovedtyngden av spydprototypen VII 2B tilhører 900-950, men fortsetter også ut i 2. halvdel av århundret. Her er det ingen kombinasjoner med sverd av type R som i vårt funn. På samme måte som Solberg kan også vi datere spydspissene etter Petersens sverdkronologi som for type R som kjent er sviktende, men som han oppgir ble introdusert i Norden helst før midten av det 10. århundret. Vårt sverd må helst dateres litt senere. Noe nærmere en uavhengig datering av gravfunnet som helhet, gir ikke dateringen av spydspissene svar på.

Solberg oppgir videre funnkombinasjoner med økser som: Type H: 9 stk., K: 1, I: 3, E, F, G og G-H 2 hver, samt en hver av I-K, K-L, G-H, K-M, L og M. Dette

gir en datering av spydtypen VII 2B til første halvdel av det 10. århundre, men at den også fortsetter inn i 2. halvdel. Den samme datering finner Solberg også ut fra skjoldbulekombinasjonene, slik at alt i alt er Solbergs datering av typen etter Petersens dateringer 1. halvdel av 10. århundre med kontinuitet inn i 2. halvdel.

Går vi videre og ser på dekorasjonen på falen skulle en håpe den kunne gi nærmere datering. Sølvinnlegget er dårlig bevart, men spor i jernet viser oss at det var omlagte sølvtråder i fiskebensmønster og geometrisk flettede bånd, en ornering som Charlotte Blindheim (1963: 42) kaller «Geometrisk ornering A^a». Imidlertid legger også Blindheim Petersens typedatering for spydspistype K til grunn, men snevrer dateringen inn til 900-tallets midte, uten noen nærmere forklaring. Heller ikke Solberg daterer spydspissene ut fra dekoren. Hun nøyer seg med typedateringen og sier: «Since type VII 2B has been dated to the 10th century, the majority to the first half of the century, this applies also for pattern A^a» (Solberg 1984: 186).

Sammenfatter vi disse dateringene, finner vi at sverdet ut fra Petersens usikre typedatering gir midten av 10. århundre, mens dekoren tilsier siste halvdel. Det vil her være riktig å holde på det siste alternativ. Spydet gir datering til første halvdel av samme århundre, men så lenge Solbergs spyddatering hviler på Petersens funnkombinasjoner med sverd, kan også vi gjøre det samme og følge sverddekorasjonen opp i annen halvdel av århundret. Ildstålet tilsier en yngre datering ut fra finske paralleller, men her er dateringen noe usikker. Alt i alt sitter vi igjen med sverddekoren som det beste dateringsgrunnlaget. Dette gir: *siste halvdel av det 10. århundre, og med en viss brukstid av sverdet må vi vel kunne regne tidspunktet for begravelsen til noe ut i denne halvdel.* Med dette får vi fylt ut tomrommet som Møllenhuis (1964: 156) kunne påpeke for dette gravfeltet mellom tidligere gravfunn fra før 900 og frem til kristen tid.

3 GRAVHAUGEN – GRAVSKIKKEN

3.1 GRAVENS STØRRELSE

Mens den dødes forgjengere fra romertiden var opptatt av å markere status med store, synlige gravminner, ser det ut til at denne skikken hadde forandret seg til slutten av vikingtiden. I motsetning til de fleste eldre gravminnene på Eggehvammen som imponerer med sin størrelse og form, virker vår haug 11 svært så beskjeden. Størrelsen på haugen står også i sterk kontrast med innholdet.

Sverre Marstrander så på størrelsen av gravanleggene som et av kriteriene på at bøndene i vikingtidens Inntrøndelag var jevne, velstående selveiere. «Selv om en nok kan finne enkelte rike graver som det faller naturlig å sette i samband med høvdingslekter, er det innen det gamle 8-fylkerlandet intet gravanlegg som holder kongelige mål». Som motsetning nevner han den «imponerende» Herlaugshaugen på øya Leka ytterst i Namdalen (Marstrander 1956: 52-53). Bjørn Ringstad har i sin avhandling *Vestlandets største gravminner* funnet at det er samsvar mellom store gravminner og rikt gravinnhold på Vestlandet (1987: 227). Hvorfor er dette ikke tilfelle ved vår haug? Er det annerledes i Trøndelag?

Interessant i denne forbindelse er Kristian Pettersens resultater i hans *Studier i økonomiske nivåer i Namdalsfjæres jernalder* (1980). Et av kriteriene Pettersen forsøker å bruke for å avspeile forskjellige økonomiske nivåer i vikingtidens nabofylke *Naumdælfylket*, er nettopp gravanleggets størrelse (Pettersen 1980: 62). Han mener at arbeidsinnsatsen brukt til å bygge gravminnet kunne være et mål for økonomisk nivå. Han stiller spørsmålet: «Har de økonomiske grupper ut fra medgitt utstyr sammenheng med gravanleggets størrelse og gravrommets utforming?» (Pettersen 1980: 115). Hans svar er at «ingen tendens foreligger m.h.t. relasjonen gravanleggets størrelse - økonomisk nivå hos gravlagte» (Pettersen 1980: 117). Selv om vi befinner oss noen mil lenger sør, ved en annen fjord, men innen samme kulturelle og rettslige enhet, skulle en tro det samme gjaldt også her. Vi kan derfor ikke bruke den lille haug 11 som kriterium når en skal vurdere den dødes eller gårdens posisjon i Inntrøndelagssamfunnet. De forskjellige ytre markeringene vi finner på gravene innen Eggefeltet, må ha grunnlag i tid, sedvane og religiøse forhold snarere enn i økonomisk makt og sosial posisjon. I en senere undersøkelse av Erna Stene (1989: 73-78) om Inntrøndelag i jernalderen bekreftes det for øvrig også at det ikke er noe absolutt samsvar mellom store gravminner og det hun kaller «velstand» i dette området.

3.2 GRAVENS INNHOLD

3.2.1 Båtgravskikken, alder og utbredelse

Selv om den ytre rammen var lite imponerende, var gravgodset desto rikere. Den største funngruppen var naglene og spikrene som stammet fra en båt, forsiktig antatt til rundt 10 m lang. Nå er ikke dette en båt som skilte seg vesentlig ut i størrelse fra båter som sikkert var et vanlig syn på Trondheimsfjorden, men det å ofre en så verdifull bruksgjenstand kan ikke ha vært en vanlig foreteelse blant

det som Marstrander kalte «den store mengde av vanlige vikingtidsgraver» eller blant de «jevne» bøndene (Marstrander 1956: 53).

Rundt Trondheimsfjorden, i det gamle lovsamfunnet og lovområdet *phrændalog*, som vi senere skal komme tilbake til, er det til nå funnet 14 sikre båtgraver fra vikingtiden. Selv om vi legger til noen graver hvor dateringen er usikker, blir ikke tallet på graver av denne art så stort. Dette er med på å sette vårt funn i en særstilling. Vi skal derfor se litt nærmere på denne eiendommelige begravelsesformen.

Skikken med å begrave døde i båter, eller på en eller annen måte symbolisere båten i religiøs eller kultisk sammenheng, spiller en viktig rolle i forhistorisk tid. Båtgravskikken er også gammel. Müller-Wille (1970: 42) viser til funn av båtgraver i Skåne alt fra senneolittisk tid og bronsealder, en tid da båtens betydning bl.a. kommer til syne gjennom utallige avbildninger på helleristninger.

På samme måte som vi får en økning i antallet graver og nedlagt gravgods i yngre jernalder, øker også antallet båtgraver. Fra yngre jernalder er det funnet båtgraver i Russland, Tyskland, Storbritannia, Frankrike, Danmark, Island, Finland og da særlig Åland, mens det største antallet har vært å finne i Sverige og Norge. I Sverige må vi først og fremst regne Mälardalen og dernest Gästrikland som særlig markerte kjerneområder, hvorfra gravskikken må ha bredt seg mot øst over Åland til Vest-Finland. Merkelig nok synes båtgraver å mangle helt på Gotland, en øy som med sin sentrale stilling i Østersjøområdet også må ha hatt livlig forbindelse med Mälardalen. Dette forklarer Bengt Schönback (1980: 114) med at det muligens kan «anas religiösa och politiska skillnader och gränsdragningar».

I Norge finner vi båtgravene langs hele kysten, nord til Kvaløy utenfor Tromsø. Også her merker vi oss sentrale områder i vikingtiden. Fremst står Vestfold. Det er selvfølgelig Oseberg- og Gokstadsfunnene som er de viktigste. De store gravfeltene i tilknytning til Kaupang i Tjølling har gitt mange funn av båtbegravelser. Vi kan se dette på bakgrunn av det store antallet graver som er avdekket her, men også forklare det som Charlotte Blindheim har gjort: «det virker som om det først og fremst er miljøet som er utslagsgivende for den hyppige bruk av båt på Kaupang. Båten må ha spilt en helt dominerende rolle i menneskenes dagligliv på markedsplassen» (Blindheim 1981: 113).

Andre gårder i Vestfold skiller seg også ut med mange båtbegravelser i vikingtiden. Vi kan nevne Lille Gullkronen i Sem ved Tønsberg hvor det i et gravfelt på 20 hauger ble funnet båter i 5 av de 16 undersøkte. Alle var ubrente mannsbegravelser. En annen konsentrasjon finner vi helt sør i fylket, i Hedrum, ved den nedre del av Numedalslågen. Men, her er det kvinnene som dominerer, idet 6 av 9 båtbegravelser inneholdt kvinneutstyr.

Beveger vi oss helt sør i landet, er det utgravd 6 vikingtids båtgraver på det strategiske eidet Spangereid, der en kunne trekke båtene over land for å slippe å seile rundt Norges sydligste punkt, Lindesnes (Larsen 1977). Den neste

konsentrasjonen finner vi i Rogaland, i området ved Stavanger og inn i Ryfylkefjordene. Langs Vestlandskysten finner vi bare spredte funn. Bl.a. i Etne i Sunnhordland (Myhre 1975). Vi kan også se innom Sognefjorden hvor vi finner 5 graver rundt midtre del av fjorden.

Det viktigste området for vikingtidens båtgraver utenom Vestfold, finner vi i Nordfjord. På gården Myklebust i Eid er det funnet tre båtgraver, bl.a. en hvor det var hele 57 skjoldbuler fra skjold som hang ved ripen av gravskipet (Müller-Wille 1970: 171). Lenger inn i fjorden, i Stryn og Innvik, finner vi båtgraver, men det er først og fremst jordbruksbygden rundt Gloppenfjorden, en liten sidearm av Nordfjord, som kan fremvise det store antallet båtgraver fra vikingtiden; i alt 10 graver.

På Sunnmøre finner vi flere graver, spredt i de indre fjordene og på de ytterste øyene. Herfra må vi til Trondheimsfjorden, hvor Verdal og Steinkjer peker seg noe ut med 4 gravfunn hver. Namdalen, omtrent så langt opp elva Namsen er seilbar, er det 5 båtgravfunn fra perioden. Den siste konsentrasjonen båtgraver finner vi på Helgelandskysten, mens det lenger nord bare er spredte funn.

Selv om båtgravene ligger i tilknytning til sjø og vann, merker vi oss at det ikke er på ytterkysten vi finner de største konsentrasjonene. Dagens Vestfold forbinder vi like gjerne med jordbruk som med fiske og sjøfart. Flere av funnene her kommer også fra gårder et stykke fra havet, f.eks. langs Lågen. Mer markant er dette på Vestlandet og i Trøndelag, hvor funnene konsentrerer seg et stykke inn i fjordene. Vi kan nevne eksempler som Etne, Vik i Sogn, Gloppen og Stryn i Nordfjord, Inntrøndelagsbygdene og indre Namdal. Unntakene herfra er Jæren, ytterkysten av Sunnmøre og Helgeland, men også dette er gode jordbruksområder.

Det viser seg at bygder på Vestlandet og Helgeland, som vi har sett har hatt konsentrasjoner av båtgraver, også var sentrale bygder i yngre jernalder. Men, det var helst andre faktorer enn kontakten med storhavet og utelukkende utnyttelsen av ressursene der som gjorde dem til dette (Sognnes 1979: 50-75, Wik 1985: 231-260). Også i Sverige så vi at båtgravene var konsentrert til innlandsvassdragene, i Mälardalen.

En skulle tro at båten skulle stå mest sentralt i økonomien ytterst på kysten, og at den derfor ville være mer aktuell som gravgave her. Når dette ikke fullt ut er tilfelle, må det ha en økonomisk sammenheng. I det førhistoriske samfunnet, før fisken ble en stor handelsvare, var det bare på gårdene i de sentrale jordbruksstrøkene som også hadde inntekter fra binæringer knyttet til utnyttelse av andre ressurser, som hadde økonomisk mulighet til å kunne gi med en båt som gravgave.

3.2.2 Båtgravene i skriftlige overleveringer

Båtgravene, i sin vanligste utføring, består av en båt nedsatt i en gravd sjakt og dekket av en haug jord og grus. I båten ble den døde lagt, mannen med sine våpen,

kvinnen med sine smykker, sammen med andre «livsnødvendigheter». Ofte finner man at hester og hunder har fulgt med.

Det finnes flere skriftlige overleveringer som beskriver denne gravskikken (se også Müller-Wille 1970: 126-141). Vi kan her nevne et eksempel fra Håkon den godes saga (Snorre 1979, 1: 94-95) hvor det fortelles om begravelsen til Egil Ullserk, kong Håkons hærfører og hans menn etter slaget mot Eirikssønnene ved Freihaugen nær Kristiansund. «Kong Håkon tok de skipene Eirikssønnene hadde hatt og som var blitt liggende i fjæra, og lot dem dra opp på land. Der lot kong Håkon Eirik Ullserk legge i et skip, og sammen med ham alle som var falt av hans flokk; så lot han bære jord og stein over». Da Snorre skrev, eller kanskje diktet denne beretningen 250-300 år senere, skulle en «ennå se haugene sør for Freihaugen» (Snorre 1979, 1: 96).

En annen gravform, som er den vi har å gjøre med på Egge, er brannbegravelse hvor den døde brennes i båt. I Saxo Grammaticus (1900: 117-118) beskrives likbrenningen og begravelsen til Gelderus, kongen av Sachsen, hvor likbålet var bygd av skip. En malerisk og detaljert øyenvitneberetning om brenning i båt, ga den arabiske diplomaten Aban ibn Fadlan fra sin reise i Volga-Bulgarenes rike i 921 e.Kr. Meningen kommer frem i en samtale ibn Fadlan hadde med en av Rusmennene som sto og så på. Mannen sa: «Dere arabere er dumme, jo dere går hen til den dere elsker og ærer mest av menneskene og kaster ham i jorden, og jorden og krypdyrene og markene fortærer ham. Vi derimot brenner ham opp på et øyeblikk så han går til paradiset i samme tid og stund» (etter Brøndsted 1960: 260-261). Andre varianter er når den døde blir skjøvet ut på havet i et skip, enten i brann eller ikke. Kjente beretninger om dette er henholdsvis den danske kongeslekt Skyldingenes stamfar Skyld Skeflings likferd i Beowulf og guden Balders bålferd beskrevet i Snorres Edda (Müller-Wille 1970: 126-141).

Båten eller skipet kan også bli symbolisert med en såkalt skipssetning, hvor reiste steiner danner en skipsform. På nabogården Hegge finner vi en (opprinnelig to) av Norges 6 bevarte skipssetninger. Problemet med disse gravene er at de som regel er vanskelig å datere. Av 34 daterte av over 100 skipssetninger (Lindholm höje unntatt) finner vi at 14 dateres til bronsealder, mens de fleste er fra yngre jernalder, hovedsakelig vikingtid. En skulle anta at meningsinnholdet ved et slik symbolsk gravminne, båten og dens sammenheng med livet etter dette, må være den samme som når en virkelig båt er brukt ved begravelsen.

En særegen variant fantes i en grav på Ølbør, Jæren. I sentrum av en rund haug, 1,5 m høy og 16 m i tverrmål, var det en båtformet stein-kiste med reiste heller som båtside og hvor høyere heller markerte stevnene. Steinsetningen representerte det fartøyet som skulle med i graven, i tillegg til at nagler viste at en båt allerede var brent på likbålet (Schetelig 1912: 199).

3.2.3 Båtgravenes meningsinnhold

Det er vel knapt noen gravform fra jernalderen som har gitt så mye næring til fantasien som båtgravene, samtidig som de også har gitt noe av det største tilfanget

til kunnskapen om vår fortid. Men, hvilken tanke lå bak denne eiendommelige gravskikken?

Allerede i 1885 stilte Oscar Montelius spørsmålet: «Har fartyget hørt till den dödes utrustning på samma sätt som hans hästar, kläder, vapen och många andra föremål, hvilka under den i fråga varande tiden fingo följa honom i gravfen? Eller har man tänkt sig, att den döda skulle på fartyget färdas till 'det andra landet'» (Montelius 1885). Uten å gå for langt inn i hans begrunnelse for svaret kan man konkludere med at båtgravene helst var tenkt som hjelpemiddel ved «dødsseilasen» mer enn som krigersk gravgods i sin alminnelighet.

Denne oppfatning fulgte også Knut Stjerna (1905: 110) i sin teori om gravskikkens opphav. Han mente at den kom fra en forestilling om den dödes båtreise over havet til dødsriket, som nådde Norden gjennom østgermanske stammer først på 300-tallet. Disse skulle ha fått troen fra grekerne som etter sin død ble fraktet på Karons ferge over havet til dødsriket Hades. Som støtte for dette viste han til funn av fergepengen, Karonsmynten, i graver fra Sjælland og Gotland. Her i Norden ble snart det innholdsløse Hades forvandlet til et bragdrikt våpenting, dit den døde medførte full utrusting og reiste til dødsriket på eget skip.

Fra sagaen om Skjöld, Hake, Balder og Sinfjoles likferder konstruerte Stjerna et eldste utviklingstrinn i båtgravskikken som går ut på at den døde ble lagt i en båt som ble skjøvet ut på havet, brennende eller ikke, og får drive dit maktene førte det. Etter hvert som oppfatningsmåten ble mere «spiritualisert» gikk man over til å legge båten i en grav på land. Også Schetelig sluttet seg til dødsriketeorien: «den døde har bruk for et fartøi til en reise som forestaar mennesket etter døden». Graven måtte i sin helhet oppfattes som utslag av en religiøs idé, en bestemt side av dødstroen, som «kunde faa utrykk deri, at den døde blev begravet i en baat eller et skib» (Schetelig 1917: 246).

Religionshistorikeren Åke Ohlmarks (1946: 118) har flere innvendinger å anføre mot Stjernas teorier. Bl.a. går ikke sagamotivet om Balders bålferd og de tilhørende Hakes og Skjølds båtferder tilbake til virkelig sedvane, i hvert fall ikke på nordisk grunn. Her kan vi innskyte at en slik begravelsesskikk vanskelig kan etterspores ad arkeologisk veg. De som hadde lært nordboerne tanken om dødsriket på den andre siden av havet skulle være bærere av gresk kultur, men grekerne hørte ikke med til de «många andre folk» slik Stjerna uttalte, som satte sine døde ut i båter. Slike eksempler fant Stjerna bare hos folkeslag i Australia og Bakindia, og det blir noe fjernt.

Sune Lindqvist hadde en annen oppfatning av haugbåten. I stedet for at den skulle tjene som kommunikasjonsmiddel for reisen til dødsriket, skulle den være bolig for den døde, slik det berettes om Asmundr Atlason som bodde i sitt skip liksom andre bodde i sitt tømrete gravkammer (Lindqvist 1921: 174). Det var han som hørtes synge i haugen, og Gisle Súrsson måtte «feste» skipet hans mot stormen ved å kaste inn en stor stein. I vår tid bruker man begrepet jordfesting om en begravelse. Kan dette feste fra gammelt av rett og slett bety legge i jorda eller er

det en abstraksjon fra det å feste skipet? Lindqvist avslutter sin behandling av stoffet med å si: «Ingenstädes förmärkes på nordisk botten spår av, att farkosten lämnats den döde som hjälp för en resa, som endast gick över havet, eller att farkosten – även om den i vissa kretsar hört till de traditionella utrustningsdelar, som man ej gärna undanhöll den döde – hadde nogon liknande, gent emot övrigt gravgods enastående nödvändig uppgift» (Lindquist 1921: 194).

Ohlmarks fant likevel at både skipssetningene og båtbegravelsene var uttrykk for samme mening, dødsseilasen. Han hevdet at «Gravbåtarna ha gjorts fullt färdiga till seglats, när de nedsatts: de ha tänkts skola segla, ej blott tjäna som ett ståtligt och varaktigt receptaculum åt liket» (Ohlmarks 1946: 137). Som støtte for dette, viser han til båtgravene fra Oseberg, Tune, Gokstad m.fl. som var fullt utstyrt for avgang. Videre sier Ohlmarks: «Båtarnas utstyr visar, att man tänkt sig sjöfärden skola vara endas en viss tid, varefter vid framkomsten en färd till lands vidtog» (Ohlmarks 1946: 138). Her viser han til gravgods som har med ferdsel på land å gjøre, hesteskjelett, seletøy, vogn, osv. Også i vårt funn kan vi vise til seletøy, men hva han også nevner, og som er av interesse ved vår grav, er funn av fuglebein. Han nevner funn av jaktfalk, budbringerfuglen trane og påfugl – «det kontinentala chevaleriets 'oiseau noble'», men også fugler av annet slag som han mener kan være reminisenser av et minne, «at färden gick till luftiga rymder» (Ohlmarks 1946: 139).

Som et siste punkt viser han til grunnlaget for Lindqvists teori om Gisle Súrsson som ved en båtbegravelse kastet en stein i båten for å «fästa skeppet». Med støtte i Albert Wiberg (1937) hevder han at «fästa skeppet» tvert om betydde å legge i ballast for å gjøre skipet mer sjødyktig. At Osebergskipet var fortøyd i en stor stein, regner Ohlmarks som et unntak og henviser til Schetelig som skrev: «Ved de andre store skibsgravene er der ikke truffet noget lignende, og det er heller ikke urimelig at dette forhold i Oseberggraven gaar tilbake paa bestemte forutsætninger ved netop denne begravelsen» (Schetelig 1917: 215). Ohlmarks behandling munner som en konklusjon ut i et sitat fra Johannes Brøndsted: «I Yngre Jernalder hviler den Døde i sit Fartøj og etter al Sandsynlighed tænkt sejlen de deri» (1940: 111).

De fleste forskere har altså samlet seg om skipet som redskap ved dødereisen. Mot dette kan vi anføre at antallet båtgraver er lite i forhold til graver uten spor etter båter eller båtsymboler. Oppfatningen om at dødsriket befant seg på den andre siden av havet kan derfor ikke ha vært allment utbredt og langt fra enerådende. På denne bakgrunn er det nærliggende å oppfatte båten som gravgave på lik linje med det andre gravgodset, til bruk og som markering av rikdom og status i dødsriket, uten tanke på reisen dit, men også som markering av status blant de gjenværende.

Det mangslungne opphavet viser også funnene av fuglebein og Ohlmarks konklusjon av dette. På samme måte viser likbrenningen og brenning av alt utstyret at dødsriket var et sted i himmelen, i det ukjente. Til reisen dit trengte man ikke skip. Hit reiste man slik Ibn Fadlan fikk det fortalt: «Vi ... brenner ham opp på et øyeblikk så han går til paradiset i samme tid og stund».

Oppfatningen om stedet for dødsriket, et sted i et ukjente, må ha vært relativt. På «den andre siden av havet» kunne tidligere ha vært godt nok. Nå visste man hva som lå der. En kunne seile til England, Skottland, Færøyene, Island o.s.v. Etter hvert fant man også Vinland. Godt hjulpet av den kristne forestillingsverden ble nå paradiset plassert i himmelen, mens Helheimen lå i dypet.

Båtgravskikkens gåte er ikke, og kan vel neppe bli løst. Til det er den for sammensatt og påvirket av et mangfold elementer over et alt for stort tidsrom og fra vidt forskjellige steder. Jeg vil si meg enig i Jenny-Rita Ness som mener at man i de mange populære og vitenskapelige fremstillingene som er kommet, gjen-gir Schetelig's (og Stjernas) hypoteser med tolkning av det skriftlige materialet på en måte som ikke kan verifiseres i arkeologisk materiale (Ness 1970: 68). Forskjellige antakelser ut fra samme kilder har gitt ulike løsninger. At det arkeologiske og skriftlige materiale langt fra er entydig, har gitt rike muligheter for ringslutninger.

4 EGGE I SAMTIDEN

4.1 JERNALDERMILJØET I INNTRØNDELAGE

Den politiske rettsordningen i Trøndelag var knyttet til 8 små fylker. Gustav Indrebø mente at trønderne opprinnelig, på et tidspunkt i forhistorisk tid, gikk sammen til et lovsamband eller logdøme. Dette fikk navnet *prændalog*. *prændalog* ble delt i to, Inntrøndelag og Uttrøndelag. Disse to delene ble så oppdelt i fjordunger (Indrebø 1937: 20). I spissen for hvert av disse småfylkene sto en høvding som var den selvskrevne leder på tinget. Han skulle råde for blotene (Marstrander 1956: 46). Når *prændalog* med sine to fylker og 2 x 4 fjordunger ble grunnlagt, er det uråd å si, forteller Indrebø, men med noe grunnlag i stedsnavn-granskning gjetter han på mellom 300 og 600 e.Kr. (Indrebø 1937: 22). Inntrøndelag omfattet Skeynafylket, Verdølafylket, Sparbyggjafylket og Eynafylket. Egge har blitt oppfattet som høvdingsete for Sparbyggjafylket, men det var på gården Mære hovet lå. Etter tradisjonen skulle også Mære være inntrøndernes sentralhov (Sandnes 1967: 6).

Erna Stene har i sin avhandling *Inn-Trøndelag i jernalderen* prøvd å rangere gårdenes posisjon i samtiden. Gjennom opptelling av visse «verdifulle» gjenstander fra gravfunn rangerer hun gårdene. Egge fremstår som en av storgårdene i Inntrøndelag allerede fra romertiden sammen med Geite i Levanger, Valstad, Hallem og Myr i Verdal samt Dalem i Sparbu (Marstrander 1983: 144, Stene 1989,1: 57). Gjennom folkevandringstiden er det imidlertid bare Geite, Hol på Inderøy og Dalem som oppfattes som velstandsgårder. Spesielt fremhever Stene (1989: 58) Hol som en gård som da må ha hatt en «ledende stilling både på Inderøy, i det sentrale Sparbu og i Steinkjer-området».

Stene rangerer også gårdenes posisjon i yngre jernalder. Nå er det Østborr og Halsan i Skogn/Levanger, Haug i Verdal, Verdal på Inderøy, Lø og Smolan i Sparbu, Hegge og Fossem i Steinkjer og til slutt Hegge og Gran i Snåsa som er de fremste gårdene (Stene 1989: 59). Dette kontrolleres mot funn av hesteutstyr og båter i gravene. Hun finner at det er sammenheng mellom hesteutstyr og «velstand» slik det der defineres (Stene 1989: 62), og at det er god grunn til å sette båtgraver i forbindelse med «velstand» (Stene 1989: 64). Vi merker oss at Egge ikke regnes blant de fremste gårdene i yngre jernalder i denne undersøkelsen. Heller ikke i Kalle Sognnes (1988: 20-25) sin kvantitative analyse av gravmateriale fra yngre jernalder i boken *Sentrumsdannelser i Trøndelag*, fremstår Egge og Steinkjerområdet ved spesiell funnkonsentrasjon i yngre jernalder.

De eldre funnene (før 1981) og de daterte fornminnene fra Egge fra yngre jernalder, gir altså ikke spesiell grunn til å fremheve Egge som et høvdingsete eller storgård. Vi kan heller ikke si som Jørn Sandnes «kjempehaugene som pyramider en miniature; av selve arbeidsprestasjonene utleser vi organisert høvdingmakt» (1967: 6). Til det er de daterte yngre jernalders gravene på Egge for unnselige. Vi kan ikke uten videre sette likhetstegn mellom størrelsen på gravhaugen og den gravlagtes posisjon i samfunnet i dette området.

Selv om vi skal være forsiktig med å bruke Snorres beretning som absolutt pålitelig historisk kildemateriale, bør vi på grunnlag av dette anse det som nokså sikkert at Egge var en betydelig gård i Inntrøndelag på midten av 900-tallet. Forklaringen på at gården manglet som «velstandsgård» i yngre jernalder i Stenes undersøkelse, er enkel. Til tross for en ellers grundig behandling har Stene ikke tatt med funn innkommet de siste 10 årene. Vårt funn er derfor ikke med i hennes avhandling. Heller ikke er funnet med i Sognnes sin behandling. Dette er et problem som gjelder allment i slike bebyggelsesarkeologiske undersøkelser som f.eks. i de hyppig refererte avhandlingene av Erna Stene og Lyder Marstrander. Det vil alltid, til tross for at det ofte kan vises til mange funn, være nokså tilfeldig hvilke gravfunn som vil være disponible ved en kvantitativ undersøkelse av alle de som en gang ble nedlagt. Materialet vi har til rådighet for arkeologiske studier, utgjør bare en liten del av det som en gang var til stede. Det avspeiler derfor bare en liten brøkdel av det som skjedde. Jeg kan her vise til Kalle Sognnes (1988: 13–20) betenknninger om representativiteten i det arkeologiske materiale.

På Eggefeltet var det bare en tilfeldighet som gjorde at dette rike vikingtidsfunnet kom for dagen. Haug 11 er den eneste fullstendig undersøkte haugen i den del av feltet, som ut fra mer tilfeldige funn, antas å høre til yngre jernalder. Som eksempel på tilfeldighetenes spill, kan jeg vise til at grunnlaget for at Stene førte opp Fossem i Steinkjer som en velstandsgård i yngre jernalder, var en eneste kvinnegrav fra et lite gravfelt utgravd i 1975. Med det rike funnmaterialet grav 11 på Egge ga, er det klart at om dette funnet hadde kommet med i undersøkelsen, ville Egge ut fra Stenes utregningsmåte som er basert på funn av «spesielle gjenstander», div. gjenstander av sølv og bronse samt importsaker, blitt rangert svært høyt. Vektloddene, importgjenstander, fangstredskaper og hesteutstyr ville også gitt bedre funngrunnlag for Sognnes sin vurdering av dannelsen av regionale sentra. I tillegg ligger denne graven i et meget stort gravfelt med store muligheter for ytterligere vikingtids-«velstandsfunn».

Mengden og variasjonen i gjenstander i gravgodset viser umiddelbart at dette er et gravfunn utenom det vanlige. Gravgodset må ha representert en usedvanlig stor verdi den gang det ble lagt ned, og vi må uten videre ta dette som et uttrykk for den sosiale stand den gravlagte tilhørte. Størrelsen på båten den døde var brent i, ble forsøksvis anslått til minimum 9,75 m, samme lengde som Gokstadsekseringen. Den har antakelig vært lenger, da det er lite sannsynlig at alle naglene ble gjenfunnet. Når vi går ut fra antallet nagler, må vi kunne regne dette båtgravfunnet med blant de større, selv om det ennå er et stykke igjen til Oseberg- eller Gokstadskipet. Jeg går da ut fra som en selvfølge at båten i seg selv må regnes som gravgave og ikke som hendig ved til likbålet. Til en viss grad kan vi da regne dette båtgravfunnet med blant de større skipsgravene som Jenny-Rita Ness sier at «avspeiler en rikdom og økonomisk bakgrunn som ikke var alle til del» (Næss 1970: 66).

Sverdet med dets rike dekor skiller seg også avgjort ut fra de vanlige mannsgravene. Det samme gjør det uvanlige funnet av to sølvdekorerte spydspisser. Videre har vi det rikt utstyrte seletøyet, med forsølvete pyntenagler og forsynt

klingende rangle. I funnet var det også to vektlodd og rest av en vekt. Charlotte Blindheim (1981: 119) mener at det ut fra Kaupangmaterialet er grunn til å si at graver som inneholder vekter/vektlodd, må ha tilhørt «folk som har stått seg godt».

Det er god grunn til å betrakte Egge som en sentral og markant gård i Inntrøndelag fra romertid og inn i historisk tid. At det ennå finnes tidsperioder som ikke er fullgodt funnbelagt, behøver nødvendigvis ikke bety brudd på kontinuitet, men heller komme av manglende utgravinger og funn.

4.2. EGGES ØKONOMISKE GRUNNLAG

I sin avhandling *Inntrøndelag i romertiden* spør Lyder Marstrander hvilke naturressurser det var som forholdsvis kort tid etter romertidens bosetningseksponasjon kunne gi økonomisk overskudd til å bytte til seg produkter av romersk eller provinsialromersk opphav. Var det februket eller åkerbruket? Hans konklusjon ut fra sammenlikninger med dagens forhold og matrikkelforarbeidet fra 1723, var at selv på en stor korngård som Egge med den største utseden av rug i Inntrøndelag var det helt tydelig at forproduksjonen, havre og høy var av langt større betydning enn kornproduksjonen. Han skriver videre: «Vi må derfor tro at det er februkets avkastning som har gitt romertidens bønder økonomisk grunnlag for import. Det produkt som da uten videre peker seg ut, er huder. Den romerske hærs behov for lær har flere ganger, sist av Ulf Erik Hagberg (Hagberg 1967) vært nevnt som en faktor til å holde en handel i gang. Behovet har vært enormt, og Trøndelag har vært i stand til å levere store mengder. Man må anta at kvaliteten på de importerte hudene har vær langt bedre enn de fra romernes eget kveg. Det barske klima i f.eks. Trøndelag kan være en forklaring» (Marstrander 1983: 140-141).

L. Marstrander tar ikke hensyn til utmarksressurser som f.eks. jaktens utbytte og da særlig pelsverk, en vare Wencke Slomann regner som Jämtlands viktigste eksportartikkel. Et annet moment som særlig har blitt fokusert gjennom nye funn og undersøkelser gjennom 80-årene, er jernfremstilling og omsetting av jern som handelsvare. Undersøkelser på Hoset i Stjørdal, Vestgården Sul i Verdal, Heglesvollen og Buran i Levanger og Navlus i Snåsa har vist at det ble drevet omfattende jernfremstilling i Trøndelag i eldre jernalder, spesielt i romertiden (Stenvik 1987: 6).

Hvorfor skulle spesielt Egge bli en gård som skilte seg ut i samtiden? Det er et tankekors at helligstedet i distriktet ikke lå på Egge men på Mære noe lenger sør. Av dette må vi kunne lese at helligstedet opprinnelig også skulle tjene et større distrikt, de tettere bebygde områdene sør for Egge. At Eggebonden flere ganger likevel fremstår i de skriftlige kildene som hovgode på Mære, viser at gården og gårdens menn har fylt en rolle som leder i kultisk sammenheng. En lederrolle som utvilsomt gjenspeilte deres posisjon ellers i samfunnet. Ut fra dette må vi anta at det ikke er som religiøst senter for de tettere befolkede områdene lenger sør Egge

har vokst frem som storgård. Det må være økonomiske forhold som gjorde gården til den ledende i Inntrøndelag.

I et samfunn som primært var basert på jord- og februk, må først og fremst de grunnleggende forutsetningene for dette ha vært til stede. Funnene viser at det særlig er fra romertiden Egge markerer seg i samfunnet. Lyder Marstrander har påvist at romertidens bosetning er knyttet til lettere, sandholdig jord på morener og glacifluviale avsetninger. Den eldste romertidsbosetningen finner sted på Frosta og Inderøy, i Verdal og Beistad. Han sier det er karakteristisk at Hallem og Egge er ryddet på ryggen av store morener (Marstrander 1983: 140). Ut fra tidens jordbruks teknologi har disse gårdene vokst opp på de gunstigste stedene og fikk derved et jordbruksøkonomisk fortrinn fremfor de senere gårdene.

Videre må man kunne ha tilgang og mulighet til utmarksnæring og utnyttelse av naturressursene. Vi kan gå ut fra at de eldste gårdene sto fremst når det gjaldt å sikre seg de beste rettighetene til utnyttelse av disse. Jakt og jernutvinning er nevnt som det viktigste. Undersøkelsene av jernvinneanlegget på Heglesvollen i Levanger har vist at det her og andre steder i Trøndelag foregikk svært omfattende produksjon, hvor mange mennesker var sysselsatt. Denne virksomheten må ha startet helt tilbake i førromersk jernalder. Stenvik skriver at «vi må tenke oss en stormann eller høvding som organisator». Han trekker frem Geite i Levanger, Egge og Hallem i Verdal som eksempler på dette. Fra disse gårdene kan trønderjern ha blitt sendt i stor stil til deler av Midt-Norge som ikke selv produserte jern. «Gjennom flere ledd kan til og med jernet ha nådd langt fjernere egner, der store kriger skapte stor etterspørsel etter jern» (Stenvik 1987: 7). Med det verdifulle jernet som byttmiddel kunne en skaffe seg andre varer man hadde bruk for i det daglige livet eller varer som ga status i samfunnet. Funnene fra Egge har gitt rikelige eksempler på slike. På den tid vårt funn stammer fra, siste halvdel/slutten av 900-tallet, har altså Egge hatt omkring 1000 år bak seg til å befeste sin posisjon som en ledende gård i distriktet.

Til nå er det registrert spor etter jernvinnevirksomhet i Egges naturlige oppland i Snåsa og Ogdalen. På Navlus i Snåsa er jernvinnegroper og kullmiler datert til det nærmeste hundreåret før og etter Kr.f. (Farbregd 1983: 125). I Ogdalen er det registrert flere forekomster. Dateringer viser til romertid og folkevandringstid (pers. medd. Lars Stenvik).

Beliggenheten ved et knutepunkt for de kommunikasjonsårene som bandt området sammen må ha vært av avgjørende betydning for Egges posisjon og rolle i samtiden. En gunstig plassering i et knutepunkt ga gården et fortrinn når det gjaldt omsetting av de produktene distriktet produserte.

Egge ligger ved sjøen innerst i Beitstadfjorden, ved utløpet av Steinkjerelva. Via to mindre vann og en kort veg over land kommer man inn til det langstrakte Snåsavatnet som strekker seg ca. 5 mil mot nordøst. Snåsavatnet ligger i dag 22 m o.h. Den gang man begynte å bosette seg fast som jord- og februkere og vi kan anta at de første jordene på Egge ble ryddet, har man antakelig kunnet seile via

smale sund, der Egge lå ved det ytterste, inn i Snåsavatnet. Etter strandforskivingskurven (Smedstad 1992: 7) ble Snåsavatnet avstengt fra fjorden mot slutten av yngre steinalder, men vegen til Fossemvatnet, som med sine 18 m o.h. ennå var forbundet med fjorden til inn i bronsealderen, var ikke lang. Fra Snåsavatnet er det forbindelse til Grong i Namdalen. Mot øst går Ogndalen som også hadde øren ved elveutløpet som et naturlig knutepunkt for ferdsel utover. Ogndalen hadde bl.a. kirke i middelalderen. En viss betydning må også forbindelsen over Namdalseidet, ut Namsenfjorden og til leia nordover hatt.

Vi ser altså at Egge har ligget ved det naturlige knutepunktet for et meget stort oppland, i møtepunktet mellom land og sjø. Foruten at gården selv har hatt god tilgang til naturressursene i dette store, til å begynne med tynt befolkede opplandet, kunne man spille en viktig rolle i transport og omsetning av de produktene dette store opplandet kunne gi.

Forfatteren av Fagrskinna gir Eirik jarl æren av å ha grunnlagt Steinkjer. Han «let hæfi Kaupstad» (Fagrskinna 1902-3: 138). Eirik jarl kom til makten etter slaget mot Olav Tryggvason i år 1000, og oppholdt seg i Norge til 1012. Fagrskinnaforfatteren har åpenbart ment at grunnleggningen skjedde i denne perioden. Senere nevnes kaupangen i Olav den helliges saga, men er ellers ikke nevnt i samtidskilder. Dette kan bety at stedet hadde liten betydning som fullt utbygd kaupang gjennom middelalderen. Som lokal stapelplass må likevel stedet ha hatt en funksjon både før og etter 1000-tallet.

Selve kaupangområdet er ikke lokalisert. Riktignok skriver Lorentz D. Klüwer at «Af gamle Steenkjær, hvoraf Størstedelen, om ikke Alt, har ligget paa Elvens venstre Side, altsaa i Sparboens Præstegjeld, sees kun enkelte Stene og Fordybninger efter Huse tilbage. Dette Sted, som før laae ved Søen, er nu omtrent 800 alen derfra. Saameget har altsaa det faste Land paa dette Sted tiltaget i 7 å 800 Aar» (Klüwer 1823: 81). Nå er det ikke sikkert at det er de middelalderske tuftene Klüwer har sett, men det er rimelig å anta at havneplassen var her, på eller like i nærheten av øren ved Steinkjerelva, samme sted dagens Steinkjer har vokst ut fra. Selv om selve elven ikke har vært farbar, ser man fra Zieglers kroki fra 1871 (Fig. 1) at vegen fra Stod, som man også har benyttet fra Snåsavatnet, møter vegen fra Beitstad ved den gamle stranden like nord for elveutløpet. Vegen fra Beitstad kommer over Eggehvammen, gjennom gravfeltet. Fra øst, på den andre elvebredden kommer vegen fra Ogndalen, mens hovedvegen sørfra kommer langs elven Figga. På gårdene Fisknes og Rygh mellom Steinkjer og Leksdalsvatnet, er det funnet kavlveger som har tilhørt dette vegsystemet. Ingrid Smedstad som har undersøkt disse, mener at dette er rester av en viktig kommunikasjonslinje, den mest naturlige forbindelsen mellom Steinkjer og Verdalen. Fra Stiklestad har man forbindelse østover til Sverige og sørover til Trondheim (Smedstad 1988: 143-154). En ytre vegforbindelse gjennom Sparbu (og Mære) kommer ned nær Figgas munning over gården Lø der det også var gjort båtgravfunn.

Det er nærliggende å tenke seg kaupangen på øren ved Steinkjerelvas utløp. Dette var knutepunktet der viktige vegforbindelser fra et stort omland møtte det innerste

av Trondheimsfjorden. Når en kjenner geografien på stedet, er det lett å anta at enten var Steinkjer en del av Egge, eller så var kaupangen beliggende inntil gårdens grunn, i samme forhold til Egge som Nidaros til Lade, forteller Kjell Saxvik (udat.: 3).

Kalle Sognnes mener at dersom det har eksistert noen kaupang i Steinkjer, må Inntrøndelags sentrum være flyttet nordøstover fra Verdal/Sparbu. Det kan ha skjedd samtidig med at tyngdepunktet i Trøndelag ble flyttet til Uttrøndelag, kanskje som et utslag av sterkere rivalisering. Sognnes finner det interessant at forfatteren av Fagrskinna setter jarlene Eirik og Sveins kaupang i Steinkjer opp mot Olav Tryggvasons anlegg i Nidaros (Sognnes 1988: 53).

Steinkjer fikk ikke en slik betydning at den kunne utvikle seg til en by i middelalderen. Gården Egge kunne hevde seg som storgård med en ledende posisjon innen en forhistorisk jordbruksøkonomi, med jernproduksjon og utmarksnæring som vesentlige faktorer for sin økonomi i tillegg. Men, dette var ikke nok til å hevde seg i den markedsøkonomiske utvikling som grodde frem i de neste århundrene. Det var ikke rom for mer enn ett større senter i Trøndelag. Kongelig proteksjon og ikke minst kirken kan ha blitt tungen på vektskålen (Sognnes 1988: 53). Olav Haraldsons grav i Nidaros, valfarten dit og opprettelsen av erkebispsetet ble det viktige element i byfremveksten i Trøndelag.

4.3 HVEM VAR DEN DØDE I GRAV 11 PÅ EGGE?

Gjennom skriftlige overleveringer får vi høre om flere av beboerne på Egge. Som en avslutning må det derfor kunne være tillatt å fabulere litt omkring spørsmålet hvem var det vi fant restene etter i grav 11? Ut fra gravgodset skjønner vi at dette ikke kunne være noen hvem som helst. Sannsynligvis er det husbonden sjøl som lå begravd her. Tidspunktet for begravelsen er satt til noe ut i andre halvpart av 900-tallet.

Første gang Egge nevnes i noen saga, er i Snorres «Håkon den godes saga». Her nevnes som vi har hørt de åtte høvdingene som rådde mest for bloting i hele Trøndelag. De fire inntrønderne var Blotolv fra Olveshaug (Alstadhaug i Skogn), Narve fra Stav i Verdal, Trond Haka fra Egg (Egge) og Tore Skjegg fra Husabø (Hustad). Det er reist tvil om identiteten til en del av høvdingene. Noen opptrer med tilnavn som ikke finnes som gårdsnavn i de respektive bygder. Men, det ser ikke ut til at det er reist tvil om at Trond Haka på Egg er en historisk person (Saxvik udat.: 4). Snorre forteller at Håkon kom inn til julegilde på Mære med hirden sin. «So var bøndene der og var overlag mangmente». Det endte med at kongen måtte spise hestelever og drikke skålene bøndene bød ham. «Då det var slutt på gjestebodet, fór kongen og jarlen straks ut til Lade; kongen var stur og laga seg straks til å fara bort frå Trondheimen» (Snorre 1942: 80). Vi må gå ut fra at det var Trond Haka som var hovgode ved denne anledningen.

Trønderne ga kongen to vilkår; han skulle blote etter de forrige kongers skikk og slik fylle den gamle lov for godt år og fred. I annet fall ville de drive ham fra riket om han i dette ville være slik mot dem som i styre og skattekreving (Fagrskinna 1926: 32). Håkon tok ifølge Fagrskinna kongedømme i Norge to år etter sin far Harald Hårfagres død (Fagrskinna 1926: 32). Fagrskinna tidfester dette julegildet til kongens sekstende regjeringsår. Det vil altså si omkring 942. Julegildet på Mære skulle da ha vært omkring 958. Kongen falt ca. 960. Nå skal vi ikke ta disse årstallene for bokstavelig, men vi får et noenlunde sannsynlig tidspunkt for når Trond Haka virket. Den neste vi hører om som bonde på Egge er Olve. Han ble drept av Olav den Hellige ca. 1021. Begravelsen hans finner derfor sted for sent til å være aktuell i vårt tilfelle.

Det er umulig å vite hvor lenge Trond Haka levde etter at vi hørte om ham på slutten av 950-tallet. Hans dødstidspunkt kan godt stemme overens med gravens datering. Vi skal derfor ikke se bort fra at det kan være Trond Hakas eller hans nære etterfølgers grav vi her har avdekket. I det minste må det ha vært en av hans samtidige.